

De Plaatsnamenstudie in 1944

door H. J. VAN DE WIJER en H. DRAYE.

De toponymische en anthroponymische productie van het verlopen vijfde oorlogsjaar is niet zo onaanzienlijk geweest als men zou hebben kunnen verwachten. Dank zij de bedrijvigheid van de twee organismen die in België met de studie van de Vlaamse plaats- en persoonsnamen begaan zijn, nl. de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie en het Instituut voor Vlaamsche Toponymie te Leuven, kunnen in dit overzicht verschillende waardevolle bijdragen opgenomen worden.

De Commissie publiceerde in de XVIIIe jg. van hare *Handelingen* (1) niet alleen opstellen van oudere vorsers als A. CARNOY (nr 15), J. LINDEMANS (nr 23) en J. LEENEN, die een zeer doorwrochte studie over de straatnamen (nr 8) leverde, maar bovendien werden studies opgenomen van jongere geleerden, die een waarborg zijn voor de toekomst van de wetenschappelijke beoefening der toponymie te onzent. Van de hand van M. GYSSELING, die niet terugschrikt voor de moeilijkste etymologische opzoekingen, verscheen een studie over de naam Brugge (nr 37, zie ook nr 39) en K. ROELANDTS bezorgde, benevens zijn jaarlijks

(1) Het Nederlands gedeelte van de vorige XVII jg. (1943) van de *Handelingen* werd besproken door M. GYSSELING in *Rev. Phil.* XXIII (1944), 664-66.

overzicht over de persoonsnamenstudie, dat ook dit jaar als Bijlage wordt medegedeeld, een stevig gedocumenteerde bijdrage over enkele Zuidantwerpse gemeentenamen (nr 25).

Als nr 3 in de „Werken uitgegeven door de Kon. Commissie voor Toponymie en Dialectologie” verscheen een toponymische monographie over Noorderwijk (prov. Antwerpen) (nr 29) van J. HELSEN, oud-assistent bij het Instituut voor Vla. Toponymie. Dit werk is ongetwijfeld een model voor dergelijke publicaties, die, wegens het ontbreken van de vereiste financiële middelen, veel te schaars blijven.

Met een zekere vertraging verscheen, in December 1944, een tweedelige „Feestbundel H. J. van de Wijer” (1). In het eerste deel werden de bijdragen van toponymische en anthroponymische aard samengebracht die in het onderhavig overzicht samengevat worden onder de nrs 1, 5, 10, 16, 18, 19, 20, 27, 28, 32, 34, 36, 38, 45.

Ter oorzaak van de oorlogsomstandigheden kon het Instituut in het afgelopen jaar alleen een overdruk uit deze *Handelingen*, als *Bijlage XIX* „De plaatsnamenstudie in 1943” van stellers dezes op de markt brengen. Het Instituut werd inderdaad op 29 November 1944 zeer zwaar geteisterd en sindsdien kon er slechts in een zeer vertraagd tempo gewerkt worden. Gelukkig bleef de documentatie vrijwel volledig ongedeerd en was de geleden wetenschappelijke schade gering, zodat de herinrichting op dit ogenblik reeds ver gevorderd is.

* * *

Vooraleer wij, zoals in onze vroegere overzichten, ook

(1) *Leuven*, Instituut voor Vlaamsche Toponymie, 1944 (vi+484 en 378 blz., met 9 kaarten in en buiten de tekst).

ditmaal trachten de belangrijkste publicaties op toponymisch gebied uit de ons omringende landen bibliographisch te verzamelen — en vanzelfsprekend is de oogst dit jaar zeer gering — past het de aandacht van de Vlaamse toponymisten te vestigen op enkele opstellen van Waalse geleerden. Vooral in het jaarlijks overzicht over de Waalse philologie van de hand van E. LEGROS (1) en in de „Glanures toponymiques” van E. RENARD (2) zijn er ook voor de studie van de Vlaamse plaats- en veldnamen talrijke inlichtingen en vergelijkingspunten te vinden.

Op het gebied van de Noordnederlandse plaatsnamenstudie kunnen wij alleen de volgende bijdragen vermelden: BEEKMAN, A. A. — Persoonsnamen in de Nederlandsche toponymie... zie verder Persoonsnamenstudie nr 1.

BEELAERTS VAN BLOKLAND, M. A. — Iets over de wegen tusschen Rijn en IJ en de oudheid van Haarlem. *Ts. Ndl. aandr. gen.* 2^e r., LXI (1944), 263-77.

JONG, D. L. DE — De bovenloop van de Linge, de Leidsche Vliet en Tiendwegen. *Ts. Ndl. aandr. gen.* 2e r., LXI (1944), 126-38.

Tiendweg of tiendeweg = trekweg (*tien, tijen* = trekken).

(1) LEGROS, E. — La philologie wallonne en 1943. *Com. Top.* XVIII (1944), 445-92.

Zie Toponymie, nrs 45-55; Anthroponymie, nrs 38 en 60.

(2) RENARD, E. — Glanures toponymiques (6e sér.). *Com. Top.* XVIII (1944), 401-44.

Bevat vier belangwekkende bijdragen: 1. Boncelles; 2. Dime et noms de lieu; 3. Chèvremont; 4. Bornage et toponymie.

Interessant is ook het opstel van A. VINCENT, *Quelques toponymes de Belgique. Feestbundel V. d. Wijer I*, 447-58.

Over de toponymische bedrijvigheid van J. FELLER († 1940), die zich vooral geuit heeft in theoretische en methodologische opstellen, leze men de levensschets van M. PIRON (*Com. Top.* XVIII (1944), 25-39). Een ander afgestorven Waals medelid A. PIERRET († 1942), die de toponymie van de Ardennen tot zijn opzoekingsveld had gekozen, wordt herdacht door denzelfden geleerde (*ibid.*, 41-45). Ten slotte wijdt J. HERBILLON een opstel aan de nagedachtenis van E. DONY († 1944), die eveneens voor de Waalse toponymie (zie bibliographie blz. 58-59) een zwaar verlies betekent.

ROUKENS, W. — Ons Limburgsch heem. Zie *Bibl.* 1943, blz. 207.

Rec. V(RIES), (J.) D(E). *Volkskunde N. R.* III (1943), 104.

SEBUS, J. H. — Over de betekenis van de plaatsnaam Zwolle. *Historia* IX, nr 11, 262-63 (1).

* * *

In het Noordfranse tijdschrift *Le Lion de Flandre* verscheen slechts één enkele korte bijdrage van toponymische aard :

X. — Les formes authentiques de nos noms de lieu. *Lion Flandre* XVI (1944), 257-58.

Lijst van gemeentenamen uit Fra.-Vlaanderen „sous leur forme nationale authentique que défigurent le plus souvent les graphies officielles” (2).

(1) Te vermelden zijn ook de volgende studiën :

EDELMAN, C. H. — De geschriften van Harm Tiesing over den landbouw en het volksleven van oostelijk Drenthe. *Assen*, z. j.

Rec. VISSCHER, J. *Ts. Ndl. aandr. gen.* 2e r. LXI (1944), 88-89.

HAREN, C. CH. A. VAN. — Het vraagstuk van de gemeentegrenzen. *Ts. v. Econ. Geogr.* 1943, 153-56.

WISKERKE, C. — De aanleg van de Zuidwillemsvaart. *Ts. Ndl. aandr. gen.* 2^e r. LXI (1944), 4-24.

Een eigenaardig opstel is dit van V. OBDEIJEN, Gegevens ter identificeering van oude Sumatraansche toponiemen. *Ts. Ndl. aandr. gen.* 2e r. LXI (1944), 40-66.

(2) Verder kunnen hier nog een aantal, hoofdzakelijk vulgariserende, opstellen vermeld worden, waarin men over Fra.-Vlaanderen wel een en ander zal aantreffen :

BOURGEOIS, N. — Les sources régionales de l'histoire du droit dans le Nord. *Lion Flandre* XVI (1944), 73-79 ; 168-76.

BYLEVELD, H. VAN — La lutte pour la langue flamande en Flandre française. *Lion Flandre* XVI (1944), 62-72 ; 277-85 ; 324-30.

CAQUANT, L. A. — Cours d'histoire des Pays-Bas français. *Lion Flandre* XVI (1944), 126-36 ; 219-28 ; 331-40.

Zie *Bibl.* 1943, blz. 208, n. 2 en ook *Torrewachter* XVI (1944), nr 163, blz. 8-10.

LESTOCQUOY, J. — Les étapes du développement urbain d'Arras. *Rev. Phil.* XXIII (1944), 163-85.

Zeer overzichtelijk opstel over de verschillende elementen die tot de vorming van de stad hebben geleid, geïllustreerd met drie platen.

Over het historisch werk van Abbé Jean Lestocquoy zie ook

* * *

Op het gebied van de Duitse plaatsnaamkunde kunnen alleen de volgende studies medegedeeld worden :

BOHNENBERGER, K. — Zur Sprachform der Flurnamen. *Nachr. a. d. Reichsvermessungsdienst* 1943, 268-70.

Bespreekt de vraagstukken in verband met de transcriptie van de dialectische vorm van de veldnamen in de algemene schrijftaal, aan de hand van ervaringen die S. in Wurtemberg opgedaan heeft.

HOLSTEN, R. — Steinkult in pommerschen Flurnamen. *Nachr. Flnkunde* XIII (1944), 1-8.

SCHWARZ, E. — Beiträge zur sudetendeutschen Wort- und Flurnamengeographie. *Nachr. Flnkunde* XIII (1944), 8-13.

Bespreekt de geographische verspreiding van de toponiemen *Wald, Busch* en *Holz* (1).

* * *

Over de toponymische bedrijvigheid gedurende de vijf oorlogsjaren in Engeland zijn wij insgelijks nog zeer onvolledig ingelicht, daar elk wetenschappelijk contact met dit land vooralsnog met grote moeilijkheden gepaard gaat.

Lion Flandre XVI (1944), 26-36.

In de *Revue historique*, jg. 1943, verscheen een „Bulletin historique” door E. PERROY en M. BRAURE, waarin de geschiedkundige publicaties van de jaren 1930-1940 over Frans-Vlaanderen, Artesië en Picardië besproken worden.

(1) Bij de eerste aflevering van jg. XIII (1944) van het „Nachrichtenblatt für Flurnamenkunde” verscheen een „Namenweiser” en een „Verzeichnis der Orts- und Flurnamen” op H. BESCHORNER's „IV. Anschlussbericht zu dem Handbuch der dt. Flurnamenliteratur bis Ende 1926”.

Wegens de tijdsomstandigheden werden een aantal toponymische dissertaties niet gedrukt : zie, wat de Universiteit Praag betreft, de lijst in *Nachr. Flnkunde* XIII (1944), 12, n. 1.

Wij beschikken alleen over een gecyclostileerd „Rapport d'une mission scientifique en Grande Bretagne” van de hand van Dr P. LAMBRECHTS (Univ. Luik) waarin, naast een zeer rijke oogst aan historische en archeologische werken en bijdragen, op blz. 19 enkele gegevens over de toponymie te vinden zijn.

Het belangrijkste werk uit de door LAMBRECHTS overschouwde periode is dit van den bekenden toponymist STENTON, F. M. — Anglo-Saxon England, in : Oxford History of England ed. by Prof. G. N. CLARK, vol. II. *Oxford*, 1943.

... „renouvelle le sujet de fond en comble. Car, en opposition avec ses prédécesseurs qui, retraçant l'histoire de cette période, se sont arrêtés aux faits politiques, la moitié environ des chapitres du présent ouvrage traite de problèmes tels que l'histoire ecclésiastique, la civilisation et la littérature anglo-saxonnes, la structure de la société anglo-saxonne et son organisation économique, les suites sociales de la conquête normande. Les sources littéraires étant fort pauvres, l'on fait appel de plus en plus à certaines sciences auxiliaires, comme l'archéologie et la dialectologie”.

Ook in *Rev. Phil.* XXIII (1944), 682-83 wordt dit werk als „an indispensable standard-work” geroemd.

Te vermelden zijn verder :

DONALD, A. M. — The Place-Names of West Lothian. *London*, s. d.

Past voor de eerste maal de methode van de English Place-Name Society toe op een Schotse provincie.

REANY, P. H. — Place-Names of Cambridgeshire and the Isle of Ely (Engl. Place-Name Soc. XIX). *Cambridge-New-York*; 1943 (?).

Zie *Bibl.* 1942, blz. 428.

STENTON, F. M. — English Families and the Norman Conquest. *Transact. of the Royal Histor. Soc.* 1944, 1.

— The English Occupation of Southern Britain. *Transact. of the Royal Histor. Soc.* XXII, 1-22 (1).

* * *

Wat de Skandinavische toponymie betreft, moet worden gewezen op de publicatie van het achtste deel in de reeks „Danmarks Stednavne” :

KNUDSEN, G.-HALD, K.-JENSEN, K. B.-e. a. — Vejle Amts Stednavne, udgivet af Stednavneudvalget (Danmarks Stednavne, 8). *København*, 1944.

In tegenstelling met de onlangs voltooide toponymie van Z.-Jutland (Slesvig), waar alle namen werden opgenomen, bevat deze studie, evenals het tweede deel der reeks (2), slechts een

(1) Tevens wensen wij hier reeds de aandacht te vestigen op de volgende Engelse publicaties uit de laatste jaren :

CLAPHAM, J. H.- (†) POWER, E. — The Cambridge Economic History of Europe from the decline of the Roman Empire, vol. I : The agrarian Life of the Middle Ages. *Cambridge*, University Press, 1942.

In dit werk verscheen een waardevolle bijdrage van F. L. GANSHOF : Chapter VII. Medieval Agrarian Society in its Prime, 1. France, the Low Countries and Western Germany, blz. 278-322. Zie ook de bibliographie vermeld op blz. 587-91. Worden behandeld : grondbezit, gronduitbating (in de eerste plaats landbouw) en de sociale structuur van de plattelandsbevolking van de X^e tot de XIVe eeuw.

DEANESLY, M. — Early English and Gallic Ministers. *Transact. of the Royal Histor. Soc.* XXIII, 25-69.

[EKWALL, E.] A Philological Miscellany presented to Eilert Ekwall. *Upsala*, [1943] (?).

GRIERSON, PH. — The Relations between England and Flanders before the Norman Conquest. *Transact. of the Royal Histor. Soc.* XXIII, 71-112.

(2) In de reeks „Danmarks Stednavne” verschenen tot dusver : 1. Samsø's Stednavne (1922) ; 2. Frederiksborg Amts Stednavne (1929) ; 3. Sønderjyske Stednavne I. Nørre-Tyrstrup Hrd. m. m., Indledning og Register (1944) ; 4. Sønderjyske Stednavne II. Haderslev Amt (1942) ; 5. Sønderjyske Stednavne III. Tønder Amt (1933) ; 6. Sønderjyske Stednavne IV. Aabenraa Amt (1936) ; 7. Sønderjyske Stednavne V. Sønderborg Amt (1939) [nrs 3-7 in 19 afl.] ; 8. Vejle Amts Stednavne (1944). — In voorbereiding : 9. Viborg Amts Stednavne ; 10. Bornholms Stednavne.

keuze uit de rijke voorhanden liggende namenschat, te weten de belangrijkste veld- en kultuurnamen, nader omschreven in het voorbericht (blz. iv). Het overige materiaal kan later in een speciale publicatie behandeld worden.

Na het voorbericht, waarin verantwoording en wijze van bewerking (blz. III-v), volgt een beknopte kolonizatiegeschiedenis der streek (blz. VI-IX), met enkele algemene en speciale criteria voor de chronologie der plaatsnamen(typen) en twee kaartjes (o. m. de pln. op *-ing*, *-ēm*, *-lev*, *-torp*). Voorts bevat de inleiding een interessante lijst (blz. X-XIX) van taalkundige en historische verklaringen der belangrijkste bestanddelen, waaronder: *ager* „akker, veld, oorspr. plaats waar het vee naar toe gedreven werd”; *hage* „hoekig, puntig stuk land”; *have* „omheind stuk land” (vgl. Ndl. *haag*); *hole* „kleine, diepe terreinzinking, holle weg”; *holt* „(klein) bos”; *hoved* „1) hooggelegen, vooruitspringende terreinformatie (op de kust), 2) heuvel aan drie zijden omgeven door lagere gronden, 3) vooruitstekende boshoek of van een woud geïsoleerde kleinere bospartij” (alle metaforisch); *høj* „grafheuvel”; afleidingen op *-ing* 1) < Ogm. *-ingōz/-ungōz* (oorspr. inwonersnamen in plur., bij psn. en appellativa, enz. — in Zweden, Denemarken, Friesland, de Nederlanden, W.-Duitsland, Engeland), 2) Ngm. Wgm. namen op *-ingi* (ntr. *-ia-stam*, bij psn.), 3) Ngm. Wgm. namen op Ogm. *-inga/-unga* (sg. *-a-stam*, bij appellativa, adjectiva of ww., niet bij psn.); *-lev* „nalatenschap, erfgoed” (een der oudste namentypen ald.); *lund* „klein bos”; *løkke* „omheind stuk, inz. bos of weide”; *made* oorspr. „weide voor hooi-oogst”; *næs* „klein schiereiland of vooruitspringend stuk begrensd door weide of waterloop (ook metafoor voor neus)”; *rode* „rooiing”; *torp* „kleine landsgemeente, hof” (met verwijzing naar M. ERIKSSON, zie *Bibl.* 1943, blz. 218-19); *-um* „1) *-hēm* „hof”, 2) dat. plur.” (met verwijzing naar K. HALD, zie *Bibl.* 1942, blz. 428-29 en *Bibl.* 1943, blz. 220-21); *vad* „wedde, voorde”; *ved* oorspr. „grensbos”, ook „groot bos, woud”. — Vervolgens worden de bronnen en geraadpleegde werken aangegeven (blz. XX-XXIV) en de aangewende phonetische tekens verklaard (blz. XXV-XXVIII).

Wat de eigenlijke toponymische studie betreft (blz. 1-172), worden — op weinige uitzonderingen na — voor elke plaatsnaam de dialectische uitspraak, oude vormen en etymologie gegeven, niet in absolute alfabetische volgorde, doch volgens verschillende afdelingen: steden, kantons, kerspelen, eventueel onderverdeeld

in kultaurnamen en veldnamen. Het euvel, dat zulke ordening het naslaan bemoeilijkt, wordt verholpen door een alphabetisch plaatsnamenregister (blz. 173-86).

Dit degelijk werk besluit met een systematisch overzicht van het materiaal (blz. 187-90), waarin de laatste leden van samengestelde kultaurnamen in alphabetische orde voorkomen, met telkens al de er bij horende toponiemen.

AFD. I. — ALGEMENE VRAAGSTUKKEN

1. CARNOY, A. — Dieren in de Vlaamsche toponymie. *Feestbundel V. d. Wijer I*, 39-56.

Volgens de semantische methode biedt dit opstel een eerste samenvatting van de aanduidingen, die de Vlaamse en de Waalse toponymie kan verstrekken over de vroegere zoölogische toestanden in onze gebieden, aan de hand van de gemeente- en gehuchtnamen die voorkomen in het bekende Dictionnaire étymologique van den S.

Achtereenvolgens worden besproken : I. de in het wild levende zoogdieren : herten [Chièvres, Hertem (Limb.), Hertain (Doornik)]; everzwijn [Everberg (Brab.), Eversham (Stavelot), Eversem (Meise)]; wolf [Loupoigne (Nijvel), Louvignies, Lovegnée, enz.]; vos [Vosselare (Kempen), Vossem en vele veldnamen zoals Vossendries, -hoek, -hol, -kot, -gat, enz.]; bever (Beveren, Bever, Bevel, enz.), otter (Ottermersch, Ottershoek, Otterham); II. de knaagdieren : de haas [Hazebroek (Noord-Fr.) en ontelbare jongere plaats- en veldnamen]; de egel [Egelsberg (Maaseik)]; de mol (Mollendaal te Bierbeek); III. het vee en de huisdieren : het paard (**hros*) [Orsmaal, Ursel (O.-Vl.), Ursene (Londerzeel) < **hros - umnjō*?]; ossen en koeien [Gal.-Rom. *andera* „vaars” (Anderlues < *Anderluviae* < **andera - lubja*), Lat. *bos*, **bovaria* (Bouverie, Boverie) of **boviacum* [Bouvy (St. Vaast), Bovy (Fléron)] en **bovinicum* (Bovigny, Bouvignies), *vacca* [Vacresse (Herchies)], Ndl. Koeistraat, Koeischot, Koeidal, Ossenhoek, Ossenbroek]; de geiten [Kelt. *gabros*, **gabriacum* (Givry, Gaverik, Gaverie) of jonger *capra* (Kaprijke), Germ. *haver*, *hever* [Hever, Heverlee, Havré (Hen.)], *habricius* (*parcus*) (Havrenne, Havron)]; de bok (Bokkendries, Bokkenrode, Bokt); de schapen (Schapendries, Schaapdam, Schaapkooy); IV. de vogels : de kraai [Kraainem, Crehen (Borgworm), Krenwik, Crawhez (geh. Aubel)]; de raaf (Ravenstein, Raverie, Raveschoot, Ravenhof); de kauwen [Kaulille = lindenbos met kauwen, Kauwenberg, Kauwegem, Chevogne (Andenne) < **kaw - umnjō*]; de uil (jongere vormingen als Uilenberg, -hoek, -broek); de gier (Gierle < *gier-loo* „bosch of heide van de gier”); de valk (Valkenberg, -burg, Fauconval); de havik (Haasdonk, Haastrecht < 1108, *Havekesdrecht*); de kranen (Kranenberg, Kranendonk); de reigers (Reigersdaal, Reigerij, Reiger);

de eenden (Eendebrugge, Eendveld); de ganzen [Ganshoren, Gansteren (Herselt), Hansbeke (< 13^e eeuw *Gansbeke*) en, van bijvorm Mnl. *goes*, Goesevoorde, Goeslaer en Wvla. namen Goese-poel, Goeseput, Goesenare]; de hanen (een groot aantal betrekkelijk nieuwe formaties); de kwakkels (Kwalstergem); de nachtegaal (talrijke gehuchtnamen); de merel (Merelnest, Merlemont, Mielmont, Chantemelle); de vinken (Vinkenhoek, Vinkenbergh, Vinkenbosch) en de duiven. Ten slotte komen buiten de zoogdieren en de vogels enkele andere dieren in de toponymie eerder schaars voor, zoals de vissen en inzonderheid de paling (Palingbeke); de kikkers (Puivelde, Puit, Puidebroek); de padden (Paddegat, Paddenhoek, Paddepoel); de slangen (Slangenbeek); de echels (Echel-poel) en enkele insecten.

2. [DRAYE, H.] — H. J. van de Wijer - Biographie - Bibliographie. *Feestbundel V. d. Wijer I*, 7-17.

Deze beknopte schets van de bedrijvigheid van den Jubilaris, waarin de toponymie een groot aandeel heeft gehad (zie blz. 8-10), wordt besloten met de chronologisch opgestelde lijst van 103 wetenschappelijke publicaties.

3. DRAYE, H. — Een toponymische studie over de woud- en boschnamen... zie *Bibl.* 1942, nr 5 en *Bibl.* 1943, nr 2.

Over de verdere inzameling van levende woudnamen zie *Toer.* XXIII (1944), 14; 23; 35; 44; 55; 64; 75; 85; 98; 116; 124; 132.

4. — De gelijkmaking... zie *Bibl.* 1943, nr 3.

Rec. LEGROS, E. *Com. Top.* XVIII (1944), 478-81.

5. — Twintig jaar toponymisch onderzoek in Vlaanderen. *Feestbundel V. d. Wijer I*, 61-118 (met een kaart).

In deze bijdrage wordt vooreerst de ontwikkeling van het toponymisch onderzoek gedurende de jongste twintig jaar nagegaan. De systematische inzameling en de wetenschappelijke studie van het toponymisch materiaal werden aanzienlijk bevorderd door de stichting van de „Vlaamsche Toponymische Vereeniging” en van het „Instituut voor Vlaamsche Toponymie te Leuven”, waarvan de doelstelling en de eerste voorbereiding, het ontstaan en de groei, de gevolgde methode en de verwezenlijkingen beschreven worden. Naast het inzamelingswerk werd, in tal van publicaties van methodologische, bibliographische en

propagandistische aard, aan de afzonderlijk werkende vorsers de juiste weg gewezen en meteen werd het wetenschappelijk belang van het onderzoek onzer plaats- en veldnamen overtuigend aangetoond. Niet alleen werd, naar het voorbeeld van Leuven, ook aan de andere Belgische Universiteiten aan de plaatsnaamkunde voortaan enige aandacht besteed, maar zelfs van staatswege werd het streven van de eerste toponymisten A. CARNOY, J. MANSION, H. J. VAN DE WIJER, J. LINDEMANS gewaardeerd en aangemoedigd door de oprichting van de Commissie voor Toponymie en Dialectologie (1926).

Na dit geschiedkundig overzicht worden in de onderhavige bijdrage de bereikte resultaten van de laatste twee decennien overschouwd : achtereenvolgens worden de bibliographische repertoria, de algemene handleidingen, de methodologische bijdragen voor de bewerking van het levend en van het historisch toponymisch materiaal, de taalkundige hulpmiddelen, enz. opgesomd. Wat de meer bijzondere methodologische problemen betreft, wordt gewezen op de studiën over de etymologische verklaring van plaatsnamen, waarbij de waarde van de plaatselijke dialectische uitspraak, het belang van het topographisch onderzoek en de noodzakelijkheid rekening te houden met de verschijnselen der migratie en der gelijkmaking onderstreept worden. Het zeer nauw verband tussen de plaats- en de persoonsnamen doet met vreugde de thans inzetende wetenschappelijke studie van de anthroponymie begroeten, terwijl ook het onderzoek van de waternamen, die in de namenvoorraad van een bepaald gebied een afzonderlijke plaats innemen, systematisch zal dienen te worden ondernomen.

Op het stuk van de taalkundige verwezenlijkingen worden vooral J. MANSION's Oud-Gentsche naamkunde en A. VAN LOEY's Zuidwestbrabantsch geroemd, terwijl ook de belangrijkste taalkundige studiën over bepaalde toponymische bestanddelen vermeld worden.

Dat de toponymie een uitstekend hulpmiddel is bij de opklaring van problemen uit de nederzettingsgeschiedenis kan, na G. KURTH's *Frontière linguistique* en G. DES MAREZ' *Problème de la colonisation franque*, niet meer betwijfeld worden ; maar niettemin blijft er in deze richting nog zeer veel te doen, zoals blijkt uit de opsomming van een aantal vraagstukken van historisch-toponymische aard.

In het laatste deel van deze bijdrage, dat voornamelijk aan de

bibliographie gewijd is, worden het ingezameld toponymisch materiaal alsmede de eerste pogingen tot een taalkundige of historische bewerking er van systematisch overschouwd. Dit overzicht wordt ingedeeld volgens de huidige provincies : na vermelding van de toponymische repertoria die de gehele provincie bestrijken, van de belangrijkste lokaal-historische tijdschriften en geschiedkundige verzamelwerken, waarin toponymisch materiaal gepubliceerd werd, worden de gemeenten, waarvan de plaatsnamen historisch-monographisch behandeld werden, in alphabetische volgorde opgesomd, met vermelding van het wetenschappelijk centrum waar de documentatie berust, indien de studie niet in druk verschenen is. Aldus wordt, ook door de bijgaande kaart, een volledig beeld ontworpen van de huidige stand van het onderzoek en kan men zich meteen rekenschap geven van de nog te verrichten arbeid, met het oog op de samenstelling van gewestelijke glossaria, die een algemeen repertorium van de Vlaamse plaats- en veldnamen dienen voor te bereiden.

Gelet op de enorme massa der plaats- en veldnamen blijkt het dat het inzamelingswerk, alhoewel het nog niet als afgesloten kan worden beschouwd en nog niet van die aard is dat het blijvende „synthetische” publicaties over de Vlaamse plaatsnamen kan schragen, zeer vruchtbaar is geweest. Het op twintig jaar tijds geleverde werk laat de toekomstige ontwikkeling der Vlaamse toponymie hoopvol te gemoet zien.

6. HAUST, J. — Enquête dialectale... zie *Bibl.* 1942, nr 7.

Rec. MICHEL, L. *Rev. Phil.* XXIII (1944), 393-402.

7. — Toponymie et dialecte. Notes de toponymie wallonne (2e série). *Com. Top.* XVIII (1944), 381-99.

Vervolg van de in *Bibl.* 1940, blz. 437, n. 1 vermelde studie.

S. toont nogmaals het belang aan van de dialectische uitspraak bij het verklaren van plaatsnamen, dit bij de bespreking van 16 Waalse toponiemen.

Interessant zijn voor den Vla. toponymist : *bochaban* = bois-en-ban (grondheerlijke woudreserve), waarin stam *bosk-*, waarschijnlijk van prae-Lat. herkomst ; Wa. *brûle* in verband te stellen met Kelt. *brogilo* langs Zndl. *bruul* om, ter aanduiding van een „laaggelegen, moerassige weide” ; oostelijk Wa. *pou*, *pot*, *pû* is een oude ontlening aan het Germ. *pól* (Ndl. poel, Dt. Pfuhl) ; *sédon*, *sédan* worden in verband gebracht met Mhd. *séden* (Ndl.

zieden) met bet. „bouillonnement (de source)”; *sédon* komt semantisch overeen met Dt. *Sudel*.

Herhaaldelijk verbetert S. de namen die in het kadaster voorkomen; ook in Wallonië is het kadaster „l'estropieur juré de toute désignation locale” (blz. 395).

8. LEENEN, J. — Theorie en praktijk van de straatnaamgeving. *Com. Top. XVIII* (1944), 147-202.

In opdracht van de Commissie heeft S. in dit opstel, na een uitgebreide voorstudie en na tal van besprekingen, de wetenschappelijke richtlijnen vastgelegd die de straatnaamgeving dienen te beheersen, niet alleen wat het spellingkleed betreft, zoals vroeger het geval was met de modernisering van de gemeente- en andere namen, maar ook wat de inhoud van de bestaande of de nieuwe, door de gemeentebesturen te scheppen straatnamen aangaat.

In het eerste deel „Theorie van de straatnaamgeving”, worden vooraf de straatnamen op treffende wijze gesitueerd in het geheel der onomastiek en worden zij in het bijzonder vergeleken met gemeentenamen en namen van de verschillende woonkernen. Hieruit blijkt dat straatnamen „in de omvattendste betekenis, alle namen zijn waarmee de voor het verkeer opengelaten ruimten onderscheiden worden” (blz. 152). De straatnamen vormen het beweeglijkste deel van de namenschat en er moet op gewaakt worden „aan het oude overgeleverde dat zijn plaats nog waard is die te laten naast het nieuwe eigentijdse dat om de zijne vraagt, en het nieuwe in zo'n vorm te gieten dat het waardig aansluit bij het oude” (blz. 151). Wat hun ontstaan betreft, kunnen de straatnamen inderdaad ingedeeld worden in historische of volksaardige namen, die met de gemeentenamen gelijk te stellen zijn, en in moderne, officiële of ambtelijke namen, die door de overheid, welke in Vlaanderen meestal onder Franse invloed stond, aan de gemeenschap opgelegd werden. Namen van deze laatste soort hebben zeer vaak die der eerste reeks, officieel althans, vervangen terwijl de echte benamingen dikwijls onuitroeibaar voortleven in de mondelinge omgang van de ingezetenen. Bij de officiële straatnaamgeving, zo betoogt S. terecht, wordt te weinig rekening gehouden met de bestaande en overgeleverde namen, zodat vooral de moderne officiële straatnamen voor critiek vatbaar zijn en „uit- en inwendig na te zien en in orde te brengen zijn”, ook met het doel dezelfde afdwalingen in de ver-

dere straatnaamgeving te vermijden. S. vergelijkt dus de oude en de moderne straatnamen achtereenvolgens op het stuk van de taalvorm, de begripsinhoud, de bruikbaarheid en de doelmatigheid.

I. Wat de taalvorm van de oude straatnamen aangaat, betoogt S. dat de verouderde spelling waarin zich de straatnamen, evenals vroeger de gemeentenamen, voordoen dient gemoderniseerd te worden. Een enkele afwijking van deze stelling zou men kunnen aanvaarden: indien in het eerste lid van een straatnaam een familienaam schuilt, kan men geen veto stellen tegen het behoud van de oude spelling indien deze vaststaat; doch anderdeels zal men het oude uitzicht van de familienaam niet kunstmatig herstellen indien hij van zelf geëvolueerd heeft. Ook wanneer een straatnaam, ten gevolge van de gewone ontwikkeling van de taal, niet alleen afwijkingen tegenover de oorspronkelijke vorm — die door geschied- en taalvorsers werd ontdekt — vertoont, maar ook een andere inhoud of betekenis heeft gekregen, zal men niet willen ingrijpen, doch zal men „het gezag van de spraakmakende gemeente als opperst beslissend erkennen” (blz. 161). Dit moet echter niet blind en critiekloos geschieden: naamverdraaiingen (Macaronistraat i. p. v. Marconistr.), afkortingen in de omgangstaal, afwijkingen die uit de pen van taalvreemde scribenten gevloeid zijn, nieuwe namen die onrechtmatig de plaats van de echte namen ingenomen hebben, enz. mogen niet schriftelijk bekrachtigd worden. Een goede illustratie van de hier verdedigde stelling bieden de lotgevallen van de *Corverstraat* te Tongeren (blz. 163-64).

De nieuwe straatnamen werden gedurende de 19^e eeuw meestal in het Fra. ontworpen en dan in het Nederlands vertaald: hier woekeren de mislukte vertalingen, de willekeurige smeedsels in woordkeus en woordverbinding, zodat „de moderne straatnamen zich een stelselmatige en grondige herziening moeten laten welgevallen”, alleen reeds wegens hun gebrekkige vorm.

II. De inhoud van de oude straatnamen werd ongezocht ingegeven door een of andere kenmerkende bijzonderheid. In veel gevallen is die inhoud thans verduisterd, o. m. door het volksvernuft dat de naam geweld heeft aangedaan omdat hij geen bevredigende zin meer had; toch zijn deze namen in ere te houden, betoogt S., omdat zij „zoveel verschillende woorden (zijn) die door klank en beeldrijkmom afwisseling in de taal brengen” (blz. 165).

De begripsinhoud van de moderne straatnamen, die de grote meerderheid uitmaken, doet als „minderwaardig vervanggoed” aan en vertoont „alle tekenen van opzettelijkheid en stelselmatigheid, vijanden van oorspronkelijkheid en afwisseling”. Veel uitwassen zijn ontstaan door het feit dat men namen van personen aan nieuwe straten heeft gegeven, waarbij de kleinstedsheid de doorslag heeft gegeven, of dat men (naar Romaans model) inspiratie heeft gezocht in het bovenzinnelijke en in de natuurkunde : dergelijke namen laten de taalgevoeligheid onbevredigd, ofschoon zij zuiver taalkundig feilloos zijn.

III. Wat de bruikbaarheid van straatnamen betreft, staan de oude ver boven de nieuwe straatnamen, die meestal niets anders dan stadhuiswoorden zijn en die vaak zeer moeilijk in het mondeling gebruik opgenomen worden, omdat zij te gezocht, te aanstellerig, te omslachtig of niet zegbaar zijn. Gelet op het feit dat in Vlaanderen het dialect nog vaak de omgangstaal is, wordt het gebied van het bruikbare nog wat enger en dit verklaart ook de uitbreiding van de Fra. straatbenamingen te onzent.

De bruikbaarheid van een straatnaam wordt echter niet alleen bepaald door het mondeling, maar ook door het schriftelijk gebruik. Zo dient de volksnaamgeving door de ambtelijke erkenning bekrachtigd te worden, maar grote moeilijkheden zal dit niet opleveren, daar namen die onbetamelijk of onsierlijk geacht worden, door latere geslachten van zelf losgelaten of aangepast worden (*Hoerdochterstraat* wordt *Huurdochterstraat*).

IV. Zoals elke naamgeving, moet ook de straatnaamgeving aan zekere doelmatigheidseisen voldoen en vooral vastheid en duidelijkheid bezitten. Alhoewel de fantasie in de moderne straatnaamgeving verloren gegaan is, toch laat zij vooral in grote steden zoals Brussel nog zeer veel te wensen over.

Uit deze vergelijking tussen de historische „volksaardige” en de moderne „officiële” straatnamen, leidt S. de houding af die tegenover beide dient aangenomen te worden. Betreurenswaardig is de vervanging, door willekeurig ambtelijk ingrijpen, van oude straatnamen door nieuwe, in alle gevallen waarin de oude naam daar zelf geen aanleiding toe geeft. Indien de oude benamingen nog levend zijn, ook al zijn ze officieel verloochend, kan de mogelijkheid van hun herstel overwogen worden, vooral indien op deze wijze de dubbelzinnigheid kan worden uitgeschakeld.

De uiteenzetting van de theorie der straatnaamgeving wordt besloten met „een proeve van inwendige geschiedenis van gemeente- en straatnamen”, waarin S. er op wijst, dat oorspronkelijk dezelfde namen kunnen gegeven worden zowel aan gemeenten als aan straten, en waarin hij vervolgens aantoont hoe, ten gevolge van het steeds toenemend aantal straten, steeds nieuwe middelen moesten uitgedacht worden om deze van namen te voorzien.

De straatnaamgeving is aldus een levende verrichting in het taalleven gebleven en zij is onderworpen aan de wetten van de woordvorming. De straatnamen hebben zich hoe langer hoe meer afgescheiden van de gemeentenamen, als zinrijke aanduidingen (soortnamen) die o. m. kunnen vertaald worden; zij behoren inderdaad tot de levende taal. Ook omdat de straatnamen bijdragen tot de verfijning van het taalgevoel en tot de verspreiding van de beschaafde taal in ruimere kring, is een bijzondere zorg voor de taal van de straatnamen zeer gewenst.

In het tweede deel van deze zeer bewerkte bijdrage: „Praktijk van de straatnaamgeving” worden in 38 regels, uit de bovenstaande theoretische beschouwingen, een reeks praktische aanbevelingen afgeleid. Achtereenvolgens wordt gehandeld over de keuze van de namen; de vervanging van bestaande straatnamen; het benoemen van nieuwe straten; het oplossen van dubbelnamigheid (twee namen voor éénzelfde straat) en gelijknamigheid (dezelfde of ongeveer dezelfde naam voor verschillende straten); de vereisten voor een passende nieuw te geven naam; de vorm van de namen (wenselijkheid om in straatnamen de gangbare spelling van het Ndl. te gebruiken, behalve wanneer het vaststaat dat het eerste lid van een straatnaam een oorspronkelijke familienaam is); over de te vermijden afwijkingen van bepaalde woorden; verbastering van oude straatnamen; ge-westelijke verouderde en vreemde woorden; namen van plaatsen, historische personages, geslachts- en familienamen in straatnamen; namen van steden en dorpen als adjectieven en geographische namen als substantieven in straatnamen; de vorm van de samenstelling van straatnamen volgens het Nederlands taaleigen; het al of niet aaneen schrijven van de samenstellende delen en het gebruik van koppelteken en hoofdletter; verbindingsklanken en -letters tussen de twee leden van een samenstelling; samen koppeling in straatnamen.

Een uiterst waardevolle bijdrage!

9. PETRI, F. — Germanisches Volkserbe... zie *Bibl.* 1937, nr 9; *Bibl.* 1938, nr 8; *Bibl.* 1939, nr 10; *Bibl.* 1942, nr 10; *Bibl.* 1943, nr 9.

Gaf verder aanleiding tot de volgende bijdragen :

LEGROS E. — A la recherche de nos origines wallonnes. *Liège*, 1945 [overdruk uit het weekblad „Forces Nouvelles”].

Een vulgariserende uiteenzetting van de wetenschappelijke vraagstukken, besproken in de studie van S., *Le Nord de la Gaule romane...* zie *Bibl.* 1942, nr 8 en *Bibl.* 1943, nr 6.

NIEMEIER, G. — Gewannflur - Ihre Gliederung und die Eschertheorie. *Pet. Mitt.* XC (1944), 57-74.

Een zeer overzichtelijke bijdrage over de moeilijke problemen van de indeling der veldvormen en van de verhouding tussen kolonisatie en veldvormen. Op blz. 72 e. v. bespreekt S. op critische wijze de wijzigingen die door de nederzetting van Germanen in het N. van de Romania zouden kunnen veroorzaakt zijn.

10. STEVENS, A. — Toponymie en dialectologie - Beschouwingen in verband met de Nederlandse dialectvorm van enkele Haspengouwse plaatsnamen I. *Feestbundel V. d. Wijer* I, 365-93.

Toetst de etymologische verklaring, die voor een zestal Haspengouwse gemeentenamen in de bekende toponymische repertoria opgegeven wordt, aan de plaatselijke dialectische uitspraak en stelt vast dat deze laatste in verschillende gevallen in tegenspraak is met de voorgestelde etymologie, die dan ook wordt herzien. Op deze wijze wordt de waarde van de dialectische uitspraak voor het ontdekken van een steekhoudende taalkundige verklaring van pln. nog eens duidelijk aangetoond.

I. Diets(ch)-Heur (dial. ø:r) is niet te verklaren uit een vóór-Germ. *edera (waternaam), noch uit Mnl. *hore* (slijk), doch wel uit het door CARNOY voor *Heure-le-Romain* en voor het riviertje de *Heure* (bijrivier van de *Ourthe*) gestelde prototype *idharo (= helder), mits men een ronding van $\bar{e} > \text{ø}$:, wsch. onder Wa. invloed, aanvaardt. Een andere mogelijkheid is de volledige overname van de Vlaamse dialectvorm uit het Waals waarin, volgens GRANDGAGNAGE en HAUST, ø:r normaal uit Lat. *ora* (rand, grens) ontwikkeld is.

II. Hamel (onder Rutten) (dial. hô.mel) is niet te verklaren

uit **hal-maal* door dissimilatie, wel uit *hām-* (rekking in cas. obl. van *ham*, cfr de pln. *Overhaam* te Tongeren) met de betekenis „weiland”. Als mogelijkheden vermeldt S. nog *Hamel* < *Hagen(e)-maal* (met *g*-uitstoting) of nog Oudgerm. psn. *Hago* + *maal*.

III. Hees (dial. *hē:s*) wijst in het klanksysteem der gemeente zelf op een prototype **hasi* of **his*, eerder dan op gewone Wgm. vorm **haisi*. Uit een onderzoek van een aantal andere Limburgse *hees*-namen blijkt, dat voor deze ook een normale afleiding van **haisi* op grond van de dialectische uitspraak niet mogelijk is.

IV. Heiselt [dial. *hi.əselt*, *hī.səl(t)*] mag niet gerangschikt worden bij de **heis/hees*-namen want de dialectische uitspraak wijst op een prototype **hī(d)en-s-lo-(t)* of *hī(d)en-sel(t)*, waarvan het tweede bestanddeel *-loo* of *-zele (-sel)* is en waarvan het eerste zou kunnen verband houden met het ww. dat voortleeft in Eng. *to hide* (verbergen, schuilen) en het subst. **hide* dat bergplaats, schuilplaats betekent (cfr *Yde* = schuilhaven). Het geheel zou dus betekenen **hidensloo* = „het loo bij de bergplaats” of wel *hidensele* = „het verborgen, verscholen zele”. Indien de voor de hand liggende verklaring *hees* + *loo* juist was, dan zouden wij te maken hebben met „een dialectische ontsporing of relict”, wat evenwel niet uitgesloten is. De oude vormen van dit „enigszins duister toponiem” kunnen alleen „het beeld der algemene verwarring vergroten”.

V. Henis (dial. *hē.ənəs*) bevat in het eerste lid **hagan* dat (contra CARNOY) in het Germ. normaal ontwikkeld is tot **hēn-*; de uitgang, die CARNOY verklaarde uit **hagan-icia*, meent S. te kunnen uitleggen door *-is*, in de Limburgse Kempen veel voorkomend in de betekenis van *ven*, *moeras* uit Kelt. *-iska* „water” (cfr *Isca* = IJsche) en dat, blijkens zijn veelvuldig voorkomen, als soortnaam moet in gebruik geweest zijn. Deze verklaring is te vergelijken met Heks < *Hark* + *isa* (of + *-iska*).

VI. Masnil (onder Gelinden en Heers) (dial. *məsni:l'*, *ma:sni:l'*, *ma:rsn:il'*) leidt S. af van een prototype **mansionile*, dat in het Rom. gewoonlijk voorkomt onder de vorm *Mesnil*; deze laatste werd in het Vla. reeds vóór 1150 overgenomen.

11. VANNÉRUS, J. — Le limes et les fortifications gallo-romaines... zie *Bibl.* 1943, nr 10.

Rec. LEGROS, E. *Com. Top.* XVIII (1944), 471-73.

LINDEMANS, J. E. S.-Br. XXVII (1944), 29-32.

In verband met de door VANNÉRUS bestudeerde laat-Romeinse verdedigingswerken, kan hier gewezen worden op de volgende twee bijdragen :

ARNOULD, M. A. — La place du Hainaut dans le projet d'exploration systématique du limes Belge. *Rev. Phil.* XXIII (1944), 268-81.

Uitgaande van het ontworpen onderzoek van de zgn. Belgische limes (zie *Bibl.* 1942, nr 11), onderzoekt S. het mogelijk verband dat er kan bestaan tussen deze IIIe-IVe-eeuwse verdedigingslijn en het ontstaan van de Vlaams-Waalse taalgrens in België, en legt er de nadruk op dat daarbij het vraagstuk van het antiek wegnemet niet mag uit het oog verloren worden. Zoals reeds herhaaldelijk vastgesteld werd, klopt het verloop van de taalgrens niet met dit van de waarschijnlijk tot limes versterkte weg van Maastricht - Bavai - Kassel (Bavai ligt op 50 km. ten Zuiden van de taalgrens !), zodat de weg alleen de taalgrens niet kan verklaren. Het versterkte wegnemet had echter hoofdzakelijk tot doel de verbindingen en dus de knooppunten van het verkeer in handen te houden. Bavai was een zeer belangrijk verkeerscentrum en het behoud van deze stad was een der doeleinden die bij de aanleg van de weg nagestreefd werden. Ten Noorden van de heerbaan schijnt een eerste verdedigingslijn te zijn opgebouwd geworden : op het grondgebied van de provincie Henegouwen volgde deze eerste lijn waarschijnlijk de Haine en bestond uit versterkingen op de punten waar de Romeinse wegen van Bavai naar het Noorden (Gent, Assche) de rivier kruisten : *Câtillon* (gehucht van Marchies), *Castrilocus* (tot in de X^e eeuw de naam van Bergen) ; in de Scheldevallei werd het Hainefront verlengd door verdedigde punten zoals Escaupont en Doornik. De tweede verdedigingslijn bestond uit versterkingen die onmiddellijk op de weg van Bavai-Keulen gelegen waren.

Indien men in het begrip *limes* ook de verdedigingswerken van de eerste weerstandslijn insluit, bestaat er een grotere kans om de taalgrens met de limes in verband te stellen, alhoewel S. de grotere dichtheid van de Gallo-Romeinse bevolking in het Zuiden (die blijkt uit de kaart der Romeinse villa's en zelfs uit de getalsterkte der zuidelijk wonende Belgische stammen ten tijde van Caesar) voor de meest waarschijnlijke verklaring van het ontstaan der taalgrens aanziet. De grotere dichtheid van de be-

volking zou dan meteen de ligging van de meest vooruitgeschoven verdedigingswerken (Maastricht, Tongeren, Kaster, Velzeke, Wervik, Kaaster en Kassel) kunnen verklaren.

Uit deze gevatte beschouwingen concludeert S. terecht, dat het limes-onderzoek dient rekening te houden met het verloop van de wegen, met het historisch belang van Bavai als hoofdplaats van de Civitas der Nerviërs en met de oudheidkundige opzoekingen in het Henegouwse in het algemeen.

Wat de taalgrens betreft, stelt S. als werkhypothese voor : „l'orientation de la frontière linguistique serait conditionnée par la situation des fortifications avancées, sur les diverses routes partant de Bavai et rayonnant vers le nord et vers l'est” (blz. 278).

In het ná dit opstel verschenen bovenvermeld werk van J. VANNÉRUS, wordt de opvatting van het begrip limes in feite verruimd in de door ARNOULD aangeduide richting : het ware zeer te wensen dat met archeologische opzoekingen nu onverwijld zou kunnen worden begonnen.

GYSSELING, M. — De Romeinsche kustverdediging in *Belgica secunda*, volgens de *Notitia Dignitatum*. Feestbundel V. d. Wijer II, 287-301.

„Door een combinatie van taalkundige, geologische, archeologische en historische argumenten” wordt in deze bijdrage gepoogd de in de *Not. Dign.* vermelde plaatsen (*Marcis, classis Sambrica, in loco Quartensi sive Hornensi, Portus Epatiaci*) te localiseren.

Na een zeer goed gedocumenteerde samenvatting van de vroeger voorgestelde identificaties, draagt S. zijn eigen stellingen voor en betoogt dat 1. de *classis Sambrica* de vloot van de Somme (*samara) is ; 2. dat *locus Quartensis sive Hornensis* waarschijnlijk dezelfde plaats aanduiden met een Germ. naam (*Hornensis* bij horn „kaap, rotspunt”) en met een vóór-Germ. naam (*Quartensis* bij Ofra. *crotte, croute* en Lat. *crypta* of wel bij Lat. *quart-us* „vierde”), die in de buurt van Le Crotoy zal gelegen hebben als hoofdkwartier van den bevelhebber der Somme-vloot ; 3. dat *Portus Epatiaci* zou kunnen te zoeken zijn te Oudenburg „totnogtoe het eenige Romeinsche castellum, tegelijk haven, aan onze kust, waarvan men het bestaan kan achterhalen” (blz. 295-96), ofschoon het taalkundig argument hier ontbreekt ; 4. dat *Marcis* te identificeren is met Marquise (wsch. Kelt. *mark* „paard” + *isa* „rivier”, dus „paardenrivier”).

Uit dit onderzoek kan verder worden afgeleid dat F. Lot het

„litus saxonicum” terecht heeft opgevat als „de kust verdedigd tegen de Angelsaksen” en niet „de kust bewoond door Saksen”, daar de daarop gelegen pln., behoudens *Hornensis*, vóór-Germaans zijn.

12. WIJER, H. J. VAN DE-DRAYE, H. — De plaatsnamenstudie in 1943. *Com. Top. XVIII* (1944), 203-83.

Verscheen afzonderlijk als BIJLAGE XIX bij de *Mededeelingen Vla. Top. Vereeniging. Leuven*, 1944.

Dit jaarlijks bibliographisch overzicht bevat 53 nummers, een aantal verwijzingen naar niet-specifiek toponymische publicaties uit het binnenland en een bondige schets van de namenkundige activiteit in de ons omringende landen.

Als bijlage gaat ook ditmaal „De persoonsnamenstudie in 1943” van de hand van Dr K. ROELANDTS.

13. — Onze studiekringen voor heemkunde... zie *Bibl.* 1943, nr 14.

Rec. Es, F. VAN. *Ovla. Za. XIX* (1944), 47-48.

P(EETERS), K. C. *Volkskunde N. R. IV* (1944), 254-55 (1).

(1) De bijdrage van M. L. M., „Het belang der genealogie voor de plaatsnaamkunde, verschenen in *Heemstam-Werkschrift voor nat. geslacht- en wapenkunde* 1941, afl. IV, blz. XIX-, hebben wij niet kunnen inzien.

AFD. II. — BIZONDERE VRAAGSTUKKEN

B. — Reinaert-toponymie.

14. X. — Maupertuus. *Wet. Tijd.* IX (1944), 116.

Maupertuus dient niet gezocht te worden in het zgn. kasteel *Braun* (te Destelbergen), maar wel in het veel oudere kasteel *Notax*, dat overigens in de buurt ligt.

C. — Varia.

15. CARNOY, A. — De Toevoeging van *h* in voor-Germaansche benamingen. *Com. Top.* XVIII (1944), 61-67.

S. onderzoekt een aantal Vlaamse en Waalse plaatsnamen van Keltische of Latijnse oorsprong, die hoofdzakelijk voorkomen in het Oosten van ons land en waaraan in de Frankische tijd een *h* werd voorgevoegd: *Hadocht* (Werchter) 1312, *Hagedocht* = verdietsing van *aquaeductus*; Hakendover, waarin *haken* een vertaling schijnt te zijn van Kelt. **dubro* „water”, zodat de naam een tautologie zou zijn met de betekenis „de plaats van het water” **Aquis dubrum*; Aandoren (bij Tienen) 1340, *Hadorne* < **aquinum durum* = „burcht bij het water”; Wuusterk en St.-Lambrechts-Herk: gemeentenamen ontleend aan de Keltische waternaam *ar(i)ca*, diminutief bij *ara* „water” (cfr *tam-ara* > Demer, Aarschot omheining bij de *Aar* en Averbode < **ab-ara* evenals *arc-isa* (cfr Heks, vroeger *Herks*, aan de bron van de Herk gelegen); *Herkena* (oude vorm van Eerken = Archennes bij Leuven) en dgl., te verbinden met *arcana*, *arca*, een woord dat voorkomt op plaatsen waar Romeinse bruggen bestonden; Heron (arr. Hoei) 1130, *Heirang* en 1143, *Heiraut* waarin **aquaranda* zou schuilen; Awans (Luik) 854, *Hawans* < **aquanis*; Happart (Henegouwen) 779, *Altporto*; Hambraine (Cortil-Noirmont) oudste vorm *Amburnia* < **amb-ar-onna*; Heure (bijrivier van de Ourthe) 1008, *Edera*; Hannapes < Kelt. **an-aba*; Havegnie 915, *Havernas* < **habarnacum* of wel **aberna* < **ab-ar-onna* (cfr Avernas, Evere, Averdoren).

Ofschoon het onderzochte verschijnsel in bepaalde gevallen moet verklaard worden door contaminatie met een Germaans woord, toch meent S. een Frankische „tendens om de „anlaut” van vreemde woorden te versterken, vooral als die eerste klank een *a* is”, te kunnen aanvaarden. Deze tendens is vooral opgetreden in het Oosten, waar het aanblazen der *h* een diep ingewortelde gewoonte is.

16. LINDEMANS, J. — De etymologie van *Assenede*, *Assent*, *Astene*. *Feestbundel V. d. Wijer I*, 155-69.

Na een kritisch onderzoek van de verschillende verklaringen welke voor deze namen en hun Romaanse tegenhangers van het type *Astanetum* (Assenoi, Esneux, enz. zie lijst blz. 157-58), voorgesteld werden, bouwt S. een nieuwe theorie op en betoogt dat deze pln. best kunnen teruggeleid worden tot het Germ. woord *astana*, *ast* „droogoven” dat, verbonden met het Lat. suffix *-etum*, betekent „plaats waar een *ast* is”. Ten voordele van deze stelling kan S. wijzen op het feit 1. dat in de gebieden waar *astana*-toponiemen aangetroffen worden, *ast* en verwante vormen Ndl. *eest*, *est*, *ese*, Hgd. *esse*, Luikerwaals *ésee* in het levend taalgebruik voorkomen; 2. dat het begrip „vuurhaard, stookplaats, oven” in een aantal pln. bevat is; 3. dat in het Gentse, in de 9e eeuw, een glosse voorkomt: *in loco qui dicitur Bathio sive Asnoth* (ter plaatse geheten Bad of Assent). De cultuurgeschiedenis leert, dat er in de M. e. publieke inrichtingen voor warme baden, ook op het land, bestonden: een relict hiervan zijn nog de *stooftstraten*, nl. een straat die leidde naar een publieke *stove*.

Aan de hand van de etymologische woordenboeken belicht S. de oorsprong van *astana*, *ast* en in het bijzonder de verhouding *ast*: *eest*; hij stelt voor het Wa. *ésee* < *es* -*ne* op te vatten als een relict van *astana* in plaats van met J. HAUST uit te gaan van Ofra. *aistre*, *astre*, Fra. *âtre*.

17. LOEY, A. VAN — Middelnederlandse kanttekeningen. *Rev. Phil.* XXIII (1944), 73-87.

Interessant voor den toponymist zijn de verklaringen van Mnl. *eest* „droogoven”, waarbij denominatief ww. *eeden* „bakken” (quareele eeden) (vgl. de hierboven besproken studie van J. LINDEMANS); van een pln. *Leenke* (var. *Linnebeke*), voorkomend in Van Velthem's Voortzetting van de Spiegel Historiae, die niet moet geïdentificeerd worden met *Leenkebeke* (Linkebeek), maar

wel met een der twee Lenniks blijkens de oude vormen van *Lennik* (zie ald. blz. 82). *Bietebauw*, dat door CUVÉLIER als psn. (voor 't eerst in 1529 vermeld) verklaard werd, wordt door S. reeds in 1519 als een gemeen naamwoord „belegt”.

18. PAUWELS, J. L. — *Metsel, Meertsel, Meinaard en Meinaardshoven* in de toponymie. *Feestbundel V. d. Wijer* I, 219-36.

Onderzoekt de door E. DEWOLFS (zie *Bibl.* 1943, nr 30) gelijkgestelde pln. Wa. *marcelle* „grens” en Vla. *metsel* (pln. te Visse-naken) en vergelijkt deze beide met de Aarschotse pln. *Metsels*. Hierbij wordt getracht de vraag te beantwoorden of men van een Romaans (zoals DEWOLFS), dan wel van een Germ. prototype dient uit te gaan.

Daar de Wa. *Marcelle*-namen door enkele Waalse toponymisten door het Germ. verklaard worden en daar zij vooral in Wa.-Brabant en in Luik voorkomen, heeft S. in de Vla. toponymie naar verwante vormen gezocht (o. m. *meers(c)* bij Germ. *mariska*, Mnl. *marsch, mersch, meersch* met dim. op *-el* : *meerschel* ; *mark, merk* bij Germ. *marka*), doch zonder een aanzienlijk resultaat.

Nabij de taalgrens bestaan enkele *Metsel*-namen, o. m. te Zittert-Lummen : de verbinding *ts* wijst op een ontleening uit het Rom., terwijl de beklemtoning op de tweede syllabe daarentegen eerder aan Germ. oorsprong doet denken. De door DEWOLFS voor *Metsel* aangenomen betekenis „grens” past blijkbaar niet voor al de door S. opgezochte *metsel*-toponiemen.

De Aarschotse pln. *Metsels* [*de Metsels*, pl. uitspraak *mjetsels* (1368, *mertsel* ; 1410, *meertsel*)] beschouwt S. als een samen-trekking uit *Meinaardslo*, met verwijzing naar een ander toponiem *Meertshoven*, dat beslist uit *Meinaardshoven* ontstaan is. In beide pln. schuilt in het eerste bestanddeel, wsch. met Mnl. *meen* (*mein, mien* = gemeen, gemeenschappelijk, algemeen, enz.), een woord dat vaak voorkomt in Ndl. pln. : het tweede deel van de samenstelling zou kunnen het bekende suffix *-aard* zijn, doch S. verkiest *meinaard*, met J. LINDEMANS, op te vatten als een afleiding, een personificatie op *-aard*, die reeds vroeg opgevat werd als een psn.

Ook elders dan te Aarschot is de samentrekking *Meinaardslo* > *Metsel* mogelijk.

19. ROELANDTS, K. — Bijdrage tot de studie van de Vlaamsche *-acum*-namen. *Feestbundel V. d. Wijer I*, 289-329.

In het eerste gedeelte (blz. 289-310) van deze bijdrage wordt gehandeld over de oorsprong van de naam Kontich (arr. Antwerpen) en, in ondergeschikte zin, over de etymologie van Kumtich (arr. Leuven). Na een zeer uitgebreide lijst van oude spellingen, met opgave van jaartal en bron, tracht S. aan te tonen dat het sinds enkele eeuwen omstreken *Condacum* der Vita Reinildis en Vita Berlindis, in historisch en taalkundig opzicht, ten minste met evenveel recht op Kontich als Condé a/Schelde toepasselijk is. In tegenstelling met de gangbare opvatting wordt vervolgens voor Kontich en Kumtich, op grond van hun resp. variantenlijsten, een verschillende herkomst voorgesteld: Kontich < *Contiacum* of *Condacum* „confluens”; Kumtich < *Comitiacum* (vgl. CARNOY), liever dan < *Comptiacum* (vgl. MANSION). Ook de historiek van de gutturale fricativa in de auslaut van Kontich staat niet gelijk met deze voor Kumtich. De *-x*-klank van Kontich is zeer recent en berust op „spelling-pronunciation”; deze *-ch* is voor het eerst opgekomen in de spelling ca het midden der XVe e., of wel onder invloed van bepaalde families uit de streek van Tienen, die omstreeks dezelfde tijd in het gebied van Kontich belangrijke bezittingen hadden (inz. de heer van Boutersem), of wel en meer waarschijnlijk onder invloed van de Duitse Orde van Pitzenburg (Kommanderie te Mechelen).

Het tweede gedeelte (blz. 310-26) handelt over de raadselachtige uitgang van Peutie (arr. Brussel), Retie (arr. Turnhout), Grimbie (arr. Tongeren) en Ambie (bij Maastricht). Deze *-ie* kan, aan de hand van verschillende voorbeelden, verklaard worden door substitutie van *-(e)ium* aan *-(i)acum*, niet te verwarren met de louter Rom. evolutie *-iacum* > *-ieu*. Het suffix *-(e)ium* kan overal in de plaats getreden zijn van *-(i)acum*, ook buiten het eigenlijke Rom. taalgebied. Bovendien komen de oude vormen der 4 bedoelde namen in dit opzicht goed overeen met die van de pln. die doorgaans door *-eium* verklaard worden, terwijl anderdeels *-ie* (> dial. *-ə*) blijkens de oude spellingen bezwaarlijk af te leiden is van een suffix met oclusiva (vgl. MANSION, CARNOY, VAN LOEY) en veeleer schijnt voort te komen van een oorspr. *-j*-formans. Daar het resp. grondwoord in enigszins ondergeschikte zin ter sprake komt, houdt S. zich aan de volgende *elementaire*

etymologieën : Retie < *Retium bij Lat. psn. *R(h)etus* of mischien bij Kelt. appellativum *ratis* „farnkraut”, resp. *ratis „ingesloten ruimte enz.”; Peutie < *Putium bij psn. *Puttus*, *Putus, of Germ. psn. op *Put-*; Grimbie < *Grimbium bij Germ. psn. *Grimbo*, vlevorm van *Grimbald*, *Grimberct* of dgl.; Ambie < **Amb(e)ium* bij Germ. vleinaam *Ambo*, of wellicht bij Kelt. *ambi-* „1. omheining, 2. water”, of Kelt. psn. *Ambo*.

Ten slotte volgt (blz. 326-29) een critische bespreking van de verschillende interpretaties van de naam Wilrijk (arr. Antwerpen), waarbij de voorkeur gegeven wordt aan de etymologie die CARNOY voorstaat, nl. *villariacum* „habitation dans un *villers* („hameau, écart)””.

20. VANNÉRUS, J. — Tessengerloo et la Taxandrie. *Festbundel V. d. Wijer* I, 395-438 (met een kaart).

Onderzoekt vooraf de oude bewijsplaatsen van de streeknaam Taxandrië, de woonplaats der *Texuandri* (Plinius) en nadien van de Saliërs [358, *apud Toxiandriam locum* (Am. Marcellinus)], die door WENDELINUS nabij Tessengerloo = „Taxandriam silvam” gesitueerd werd. De oude vormen van de gemeentenaam Tessengerloo (1135, *Tessengerlo*) bewijzen dat *-loo* in deze pln. inderdaad *bösch* betekent en niets te maken heeft met Lat. *locus*, zoals men gemeend heeft.

Om te weten welke de grenzen waren van het gebied dat door de naam Taxandrië werd aangeduid, gaat S. na hoe deze ethnographische term zich door de eeuwen heen ontwikkeld heeft en stelt een lange lijst op van al de vermeldingen er van; daarbij identificeert hij zo mogelijk de pln. die vermeld worden als in dit gebied gelegen. *Taxandria* werd omstreeks 1250 als streeknaam verdrongen door *Campinia* (Kempen); hij is alleen overgebleven in een gegermaniseerde vorm *Teisterbant*, die het noordelijk gedeelte van het oorspronkelijke Taxandria aanduidt. De grenzen van Teisterbant vermag S. met benadering, volgens de voor Taxandria gevolgde methode, te bepalen.

Wat de etymologie van *texuandri* betreft, is S. het eens met J. MANSION die de naam verklaart uit *texs-wandra „zuidwandelaar”, eerder dan met V. TOURNEUR die hem opvat als een Lat. vertaling van de volksnaam der Eburones (*eburo*=*taxus* = *taxiandria). Teisterbant bevat in het eerste lid hetzelfde bestanddeel als *texuandri*, nl. Got. *taihswa* „recht” dat bij vele

volkeren het zuiden aanduidt; *-bant* = *marca* (grens)streek, zodat het geheel „grensstreek van de Taxanders” betekent.

Daar de naam Taxandrië vervangen werd door de naam Kempen zou men kunnen menen, dat de grenzen van het archidiaconaat van de Kempen samenvallen met de oorspronkelijke grens van Taxandrië. Dit blijkt echter niet het geval te zijn: de pagus Taxandrië die in de 8-9^e eeuw vermeld wordt, is te vroeg in onbruik geraakt opdat zijn naam op een kerkelijke omschrijving zou zijn overgegaan.

Tegen de voorstelling van CH. PIOT bewijst S., dat het Land van Rijen (streek rondom Antwerpen) en van Strijen (diaconaat van Hilvarenbeek) geen deel uitgemaakt hebben van de pagus Taxandrië.

21. VERSTEGEN, V. — De akkergrens en de grenssteen in de Zuidnederlandse dialecten. *Com. Top.* XVIII (1944), 95-105 (met een kaart).

Enkele rechtshistorische en volkskundige gegevens over grenstekens vormen een inleiding tot deze woordgeographische studie, waarin „de namen van de grenslijn of de scheidingslijn tussen de akkers en de stenen waardoor ze aangeduid wordt” besproken worden.

De grens zelf kan aangeduid worden door verschillende namen naargelang van de bodemgesteldheid: *kant* (Noord-O.-Vla.); *gracht*, *dijk*, *about* (W.-Vla.); *voor*; meestal echter vindt men een woord dat bij het ww. *scheiden* hoort (*scheidinge*, *scheiing*, *scheiling*, *scheinis*, *scheidsel*, *geschee(d)*, *scheid*, *scheilijn*, *scheivoor*), terwijl in Z.-Limburg en Oost-Brabant de akkergrens *reen* heet, een Oudgerm. woord dat zich zeer sterk heeft verspreid.

De steen in de grond, die een vast punt aanduidt van waaruit de grens getrokken wordt, heet *paal* (*paalstaak*, *paalsteen*, *schei-*, *grens-*, *land-*, *veld-*, *hoek-*, *erf-*, *merkpaal*); *steen* (*reen-*, *schei-*, *grens-*, *land-*, *veld-*, *kavel-*, *kopel-*, *lemiet-*, *hoeksteen*); *meer*; *maal* (volgens KILIAAN een oud Saks. woord voor „grens”); *Fra. borne* (Vla. *borne*, *borme*, *bornsteen*).

Men vergelijk ook E. RENARD, *Bornage et toponymie. Com. Top.* XVIII (1944), 423-44.

AFD. III. — ANTWERPEN en BRABANT

A. — Generalia (1).

22. HELSEN, J. — Het landschapsbeeld in de Antwerpsche Kempen. Zie *Bibl.* 1943, nr 23.

Rec. K(EYSER), P. D(E). *Volkskunde N. R.* IV (1944), 258.

23. LINDEMANS, J. — Brabantsche en Limburgsche plaatsnamen in de Brugsche poorterboeken van de 15^e en de 16^e eeuw. *Com. Top.* XVIII (1944), 107-17.

Onderstreept de betekenis van de door R. A. PARMENTIER uitgegeven „Indices op de Brugsche poorterboeken” (zie *Bibl.* 1939, blz. 244, n. 1), omdat zij de historisch-phonetische uitspraak aangeven van de plaats van herkomst van de inwijkelingen in het XVe-XVIe-eeuwse Brugge.

Daar de uitgever geen poging gedaan heeft om de geographische namen te identificeren, heeft S. de in de poorterboeken voorkomende pln. uit West-Brabant en Oost-Vlaanderen (ge-

(1) Onmisbaar voor de Antwerpse toponymie blijft :

JANSEN, J. E. — Bibliographie der Antwerpsche Kempen II. *Turnhout*, 1943. Vgl. *Bibl.* 1943, blz. 252, voetnoot 1.

Rec. P(EETERS), K. C. *Volkskunde N. R.* III (1943), 160-61.

In de reeks „Wandelboekjes” uitgegeven door de „Vlaamsche Toeristenbond” verschenen in 1944 : nr 6, Het Kiliaanpad (Antwerpen-Duffel-Mechelen) en nr 7, Het Victor de Meyerepad (Antwerpen-Wilrijk-Aartselaar-Boom-Rumst-Mechelen). Van de in *Bibl.* 1943, blz. 252 n. 1 vermelde nummers verscheen een 2^e vermeerderde uitgave van de „Wandelboekjes” nr 1 en nr 3.

Door leden van het „Verbond voor Heemkunde”, afdeling van de „Vlaamsche Toeristenbond”, werden de volgende toponymische kaarten opgemaakt :

WINTER, L. DE — [Kaart van Brasschaat 1/5000]. *Antwerpen*, 1944. *Toer.* XXIII (1944), 102.

GOETSTOUWERS-BRUYNE, G. DE — Kaart van Oud Walem 1/5000 en Kaart van Walem [driehoek Mechelen-Duffel-Rumst] in de XIIIe eeuw, 1/20.000.

Zie *Toer.* XXIII (1944), 124.

Ten slotte kan nog worden vermeld, dat het „Verbond voor Heemkunde” een enquête op touw heeft gezet over de molens en dat met de bewerking van de aldus ingezamelde documentatie een begin werd gemaakt door J. VAN OVERSTRAETEN. Zie *Toer.* XXIII (1944), passim.

deeltelijk ook deze uit de provincies Antwerpen en Limburg) gelocaliseerd en vereenzelvigd : zij worden per arr. in alfabetische volgorde medegedeeld.

24. MARTENS, M. — Actes relatifs à l'administration des revenus domaniaux du Duc de Brabant (1271-1408) (*Com. roy. hist.* in-8°). *Bruxelles*, 1943.

Rec. LINDEMANS, J. E. S.-Br. XXVII (1944), 96.

Zie reeds *Bibl.* 1943, blz. 252, noot 1.

In de hier gepubliceerde 118 acten betreffende het beheer van het dominium van den hertog van Brabant, waarvan er slechts drie uitgegeven waren, zal de toponymist bij nader onderzoek een groot aantal historische bewijsplaatsen van Brabantse gemeente- en plaatsnamen aantreffen en de betekenis van appellatieven als *opstal*, *wastina*, *voorvang*, enz., die in de toponymie vaak voorkomen, nader kunnen preciseren. Bovendien wordt ook de anthroponymische studie met Brabants materiaal verrijkt (zie de „Table onomastique”, blz. 299-351). Voor de landschaps-geschiedenis van Brabant is er uit deze publicatie heel wat te leren : men zie o. m. nr 27 over de aanleg van wegen ; nr 8 over de verkaveling van woeste gronden ; enz.

Het „Index des termes rares ou inédits” (blz. 288-92) is voor grote uitbreiding vatbaar.

25. ROELANDTS, K. — Zuidantwerpsche plaatsnamen. *Com. Top.* XVIII (1944), 119-46.

Critisch overzicht van de verschillende voorgestelde verklaringen voor de gemeentenamen Borsbeek en Reet. Op grond van een uitgebreide variantenlijst, aanzienlijk historisch vergelijkingsmateriaal en de huidige dialectische vorm, wordt Borsbeek = Borsbeke (O.-Vla.), wat het eerste lid betreft, herleid tot *Bursitia* (hypothese van MANSION en CARNOY) ; dit Onl. appellativum *burs-* behoort, evenals b. v. Ndl. *borstel*, bij Idg. **bhar(es)-*, **bher(es)-* „puntig zijn” en betekent vermoedelijk „klis, stekelige grassoort”, vgl. Fri. *burre*, *borre*, De. *Borre*, Zwe. (*kard*)*borre*, Me. *burre* < Eng. *bur(r)* „klis”. Aldus komt bewuste pln. voort van de beek (nl. de Koudebeek) die vloeit door de plaats waar klis of stekelig gras groeide.

Aan de hand van een gelijkaardige documentatie wordt vervolgens de pln. Reet verklaard door Mnl. *rede* „rijweg” (vgl. Eng. *road*), daar men historisch kan verantwoorden dat deze plaats

haar naam ontleend heeft aan de 's-Heerenbaan, de oorspronkelijke verbindingsweg tussen Rumst en Schelle.

B. — Afzonderlijke steden en dorpen.

BRUSSEL.

26. BONENFANT, P. — Le „Marais” Saint-Jean, où l'„on noyait les adultères”... (Overdruk uit *Arch. Brux.* 1942-1943). *Bruxelles*, s. d. [1945].

Deze studie bevat talrijke archiefexcerpten, vooral met betrekking tot de oude Brusselse waterpoelen en fonteinen, en 14 figuren buiten tekst, waaronder enkele uittreksels uit XVIIe-XVIIIe-eeuwse plans der stad Brussel.

In toponymisch opzicht verdient vooral de verklaring van Mnl. (Brussel) *poel* onze aandacht. De poelen in het middeleeuwse Brussel waren geen moerassen, doch een soort van artificiële waterkommen, meestal omgeven door een zeer lage muur en slechts toegankelijk langs één poort; soms leidde een trap van de ingang naar het water. In de van de Zenne afgelegen stadswijken werden deze poelen gebruikt voor hetzelfde doel als de *waterschappen*, die aan de oevers dezer rivier aangelegd werden en soms ook wel *poel* heetten; het waren nl. reservoirs voor ondrinkbaar water en dienden ter aanvulling en ontlasting voor de publieke *fonteinen*, in geval van brand en (als synoniem van *weddepoel*) om het vee te drenken. Nadien werden de poelen benuttigd om vuil water en dergelijke in te storten en kreeg *poel* aldus dezelfde waarde als *hemelicheyt* „fosse d'aisance”. Met de term *poel* werden in de Brusselse teksten bovendien aangeduid „des fosses à tanner, des réservoirs et, dans un sens quelque peu différent, des carrières” (vgl. voor dit laatste *savelpoel*). Pas sinds de XVIIIe eeuw ongeveer ontstond hieruit, te Brussel, de betekenis „moeras”, die voorheen uitgedrukt werd door *broeck*; ook in de Latijnse teksten der vroegere eeuwen werd het onderscheid tussen *broeck* (*palus*) en *poel*, *weddepoel* (*lacus*, *vadum*) duidelijk bewaard.

Het grondgebied van Brussel was in de Middeleeuwen dus minder overdekt met moerassen dan men gemeend heeft. Sinds het begin der XVIIe eeuw verdwenen achtereenvolgens de Brus-

selse poelen ; dit feit valt samen met de veranderingen in de waterverdeling : „le débit des fontaines fut augmenté par le captage de nouvelles sources et l'accroissement du nombre des conduites” (blz. 20).

Voorts wordt, op blz. 27-34, uitgeweid over de *scupstoel* = mand gebruikt bij het middeleeuws strafgerecht, waaruit huisnaam en plaatsnaam *de Scupstoel*, a° 1392 *ten Scepstoel* (o m. te Leuven en te Brussel) (1).

LEUVEN.

27. DELESTRÉ, D. J. — Bezittingen van de Abdij van Grimbergen te Leuven. *Feestbundel V. d. Wijer I*, 57-60.

Onderzoekt enkele Leuvense plaatsnamen (o. m. *bist, calchoven*) die voorkomen in een schepenbrief van 1251, als schenkingen aan de abdij van Grimbergen, en die bevestigd worden in een cijnsboek van 1453 (2).

28. MAN, L. DE — Betwiste Leuvense plaatsnamen. *Feestbundel V. d. Wijer I*, 171-82.

Behandelt de namen *Oppendorp* (assimilatie uit *op -gen -dorp* = het dorp ginder, het verder gelegen dorp, met het demonstrativum *gen*, dat tot een gewoon lidwoord geworden is) ; *Bakelein* (straat) = *bak(e)* „wielving, hoogte” + *lein* „waternaam”, dus :

(1) Geschiedkundige inlichtingen over Brussel zal men verder vinden in :

FISCHER, F. — Bruxelles d'autrefois. *Bruxelles*, 1943².

Rec. L(INDEMANS), *J. E. S.-Br.* XXVII (1944), 63.

HAMME, M. VAN — Les origines de Bruxelles (Coll. Nationale, 5e sér., 49). *Bruxelles*, s. d.

Rec. L(INDEMANS), *J. E. S.-Br.* XXVII (1944), 96.

LEFÈVRE, P. F. — L'organisation ecclésiastique de la ville de Bruxelles au Moyen-Age. *Louvain*, 1943.

Rec. BONENFANT, *P. Rev. Phil.* XXIII (1944), 475-77.

LINDEMANS, P. — Agrarische toestanden in het oude Brussel. *E. S.-Br.* XXVII (1944), 5-6.

Met o. m. een twintigtal oude toponiemen van Brussel en omgeving (XVe-XVIe eeuw).

(2) Van de hand van D. J. DELESTRÉ verschenen ook gedurende het jaar 1944 allerhande bijdragen over de plaatsnamen van Grimbergen, in de rubriek „Uit het verleden” van het Grimbergse blad *Sint Servaasbode*.

„water dat van een hoogte stroomt”(?) ; *Vriesenstraat* (straat uitlopend op een *fries* = waterput of bron) ; *Boelenberg* = kogel- of bolvormige berg — de moeilijkheid van de dialect. uitspraak *ul* in plaats van *ol* verklaart S. door de nabijgelegen pln. *Boelhaag*.

In een naschrift (blz. 179-82) beantwoordt S. de bezwaren die door Ir E. DEWOLFS (zie van dezès hand verder nr 32) tegen de voorgestelde etymologie van *Bakelein* worden geopperd.

NOORDERWIJK.

29. HELSEN, J. — Toponymie van Noorderwijk (Werken uitg. Com. Top. Dial., Vla. Afd. 3). *Tongeren*, 1944.

Dit werk verscheen eveneens als Nom. Geo. Fla., Mon. III. *Brussel*, 1944.

In de inleiding tot deze toponymische monographie, de derde die volgens de methode van het „Instituut voor Vla. Toponymie te Leuven” kon worden gepubliceerd, wordt benevens de gewone geographische en historische schets voor de eerste maal een schets van het dialect opgenomen ; verder worden de naam van de gemeente verklaard, de geraadpleegde bronnen aangegeven en de wijze van bewerking nader toegelicht.

Het glossarium der plaatsnamen, dat niet minder dan 1327 items bevat, is buitengewoon rijk aan pln. die uitsluitend in de volksmond voortleven — en dit bewijst nog eens het belang van deze bron — ; verder biedt het een rijke oogst van heemkundige realia — dit vooral bij de verklaring van de pln. — en daarom is het te begroeten, dat aan een typisch landelijke gemeente uit de Antwerpse Kempen een volledige toponymische bewerking te beurt gevallen is.

In de lijst van de pln. (blz. 51-198) hebben wij de volgende interessante soorten van pln. aangestipt : de talrijke personificaties op *-aard* (*Baggereer*, *Betteleer*, *Biestaard*) en op *-man* (*Biesteman*, *Dijkman*, *Kuytemans*, *het Molenmanneken*) ; verder het merkwaardig groot aantal pln. waarin een psn. schuilt (23 % ! — men leze ook de zeer geslaagde indeling van deze pln. zowel volgens de aard van de eigenaars of gebruikers, als volgens de wijze van vorming van pln. uit psn., op blz. 201-03) en ten slotte de (verborgen) *-heem*-formaties als *Lankum*, *Moorsem*, *Rossem*.

In verband met de verklaring van de pln. dient te worden vermeld, dat een groot aantal verwijzingen naar dezelfde of gelijk-

aardige pln., vooral uit de Kempen, de voorgestelde etymologie vaak grote waarschijnlijkheid bijbrengen, alhoewel dikwijls nog meer dan een mogelijkheid moet opengelaten worden.

Onder de verklaringen stippen wij aan : *de Boeselaar* (*boezelaantje*, *bazeloentje* = kieltje om vuil werk te doen, in pln. voorkomend om een klein perceel aan te duiden, cfr : 't is nog geen voorschoot groot) ; *de Dingenen* (ontronding van *Dungenen*, met suf. *-enen* afgeleid van *donk*) ; *de Door* (pla. den'do:rën = uit psn. *Theodoor*, plaatselijk *Door* (?) ; *de Emmel(t)eer* (*emblem*, *elm* „olm” + *teer* = „boom”) ; *het Ferlaar* (*Fer-*, *ver-* = Mnl. *vere*, *veer* „overvaart” of *veer*, *ver* = een soort van eekhoortje?) ; *de Grebben* (Mnl. *grebbe* = greppel, gracht ; thans nog bos waarin grachten voorkomen) ; *het Halsterstuk* (stuk land naar de vorm gelijkend op een halster = „lederen halsriem voor paarden”) ; *aen die Hameye* (Mnl. *hameide* = afsluiting, slagboom) ; 't *Hansisters stucke* (Mnl. *hantsuttere*, *-sittere* „kleermaker”, ook als psn. voorkomend) ; *de Herselaren* (*Herselaar* = haagbeuk) ; *de Hondskuil*, *het Honstratenblok* (Mnl. *hont*, *hunt* = inhoudsmaat vooral voor turf, of landmaat, onderdeel van een morgen — *hond* en *kat* worden echter ook gebruikt om het minderwaardige, het slechte aan te duiden) ; *de Kijnigestraat* (oorspr. *ke(e)rne-* of *ke(e)ner* met later wegvallen van de *r* = *kerne* bijvorm van Mnl. *carre* „kar”, vgl. fn. *Jan die kerneer* „karrevoerder”? of Mnl. *querne*, *queerne* „handmolen”?) ; *de Kouwenberg* (*-berg* kan „bergplaats” betekenen - Mnl. *coie*, *couwe* = berghutje — of koeienbergplaats?) ; *de Mookenburg* (Mnl. *muke*, Ndl. *meuk*, *muik* „murw, week”, vgl. Dt. *die Mauche*, *Mauke*) ; *dOokendonc* (misschien Mnl. *ooc* = een klein stuk land dat bij een groot behoort) ; *de Schoet* (Mnl. *shoot*, *scot* = houten bouwwerk waarmede men een plaats afzet of het water van een rivier ophoudt, dan : het afgezette terrein — de waterplas die door het ophouden van het water ontstaat) ; *Struis del* (1394, *neven den struyc elst* = *struikels* „elzen struik of tronk” — volksetymologisch in verband gebracht met fn. *Struycx* of *Struis*) ; *de Weeën* (Mnl. *wedauwe* = *wede*, *wide* „wilg” + *ouwe*, *auwe* „waterland” = plaats waar wilgen groeien, kreupelhout, struikgewas”) ; *het Zwertblok* (Mnl. *swette*, *zwette* = „grens (scheiding), schei-, grenssloot”, vervormd tot *zvert*, *zwart*).

In een laatste deel „Overzicht van het materiaal” ontwerpt S. op grond van de toponymie een „beeld van de historische aardrijkskunde” en geeft aan hoe de hoogten en de laagten, de wa-

ters, de hoedanigheid van de bodem, het onbebouwd-, het bos-, het gras- en het akkerland, de woonkernen, de woningen en de verkeerswegen aangeduid worden; vervolgens wordt samengevat hoe de planten- en de dierenwereld, de landelijke economie en nijverheid, de oude rechtsgebruiken en de folkloristische overleveringen in de toponymie hun neerslag gevonden hebben.

Een reeks taalkundige aantekeningen over eigenaardigheden in de spelling, het vocalisme en het consonantisme, de volksetymologie, de woordvorming en de woordenschat, besluit deze waardevolle monografie waarbij een zeer duidelijke toponymische kaart van de gemeente gevoegd werd (1).

C. — Varia.

30. MAES, F. — Voskapel, zijn bidplaats en haar omgeving.
E. S.-Br. XXVII (1944), 6-15.

Geschiedenis van het gehucht Voskapel (< fam. de Vos), onder Nossegem-Sterrebeek, met toponymisch kaartje (ca 1860) naar Popp en vooral historiek der huizen *De Vos*, *Het Hert*, *De Wolf* en *De Leeuw*.

31. — De tomme in de toponymie van Middel-Brabant.
E. S.-Br. XXVII (1944), 116-22.

Aan de land van archeologisch, historisch en toponymisch vergelijkingsmateriaal, tracht S. voor de streek tussen Brussel en Leuven aan te duiden, in welk geval het bestanddeel *tomme* wijst op een Romeinse of wel op een Frankische begraafplaats. Achtereenvolgens worden behandeld: de tumulus van Zaventem, de Zeventommen van Zaventem, het Tomveld te Steenokkerzeel, een „Zeventomme” te Wambeek-Steenokkerzeel (?), het Tomveld onder Berg, de Tomme van Winksele, de Tomstrate te He-

(1) Van de hand van S. dient nog een bijdrage te worden vermeld: HELSEN, J. — Stilistische opmerkingen bij dorpskeurboeken uit de Kempen. *Feestbundel V. d. Wijer* I, 119-35.

Wijst op het veelzijdig, ook toponymisch belang van de studie der dorpskeurboeken en onderzoekt aan de hand van een twintigtal keuren (zie de lijst blz. 121, n. 1) de stilistische kenmerken van hun eigenaardige juridische volkstaal.

In dezelfde *Feestbundel* I, 273-83 publiceert F. PRIMS de „Keuren der *Vryheyd van Arendonck*”.

rent, de Tommekens van Bertern, de Steenen Tomme van Leefdaal, het Tommeken van Leefdaal, de Tomme van Duisburg, het Tommeken van Kraainem, het Tommeken van Diegem, de Tomme van Evere, het Tommeken van Schaarbeek, de Zeven Tommen van Meerbeek.

32. WOLFS, E. DE — Nog over de etymologie van *Bakkelein* en *Velp*. *Feestbundel V. d. Wijer* I, 473-84.

Deelt vooraf een uitvoerige lijst mede van de *Bakkelein*-namen met historische bewijsplaatsen. S. gaat akkoord met de verklaring van L. GOEMANS, wat betreft het tweede bestanddeel *-lein* nl. laat-Mnl. *leyne*, door KILIAAN vermeld met de betekenis „schutting, afsluiting”, enz. De verklaring van denzelfden geleerde van *bakke-* „varken” lijkt S. niet overtuigend te zijn: hij meent te kunnen uitgaan niet van *backeleine* maar van *backelleine*, waarin *ba(c)kel* een vroege ontlening van het Lat. *baculum* „stok” zou zijn. Bakel heeft in het Wvla., volgens DE BO, nog de betekenis „stok of roede die men in den grond stelt om iets af te bakenen, landmeters stekke” en komt misschien voor als eerste lid in een reeks pln. (zie blz. 478-79). Bakkellein zou dus in het algemeen „paalwerk” betekenen, maar daar de naam in enkele gevallen een waternaam is, stelt S. voor naast deze algemene, ook een speciale betekenis aan te nemen zoals „paalwerk dienende tot versterking van de oevers eener beek”, „houten borstwering bij een waterloop” (blz. 479).

In een nawoord formuleert S. een aantal bezwaren tegen de verklaring van L. DE MAN van het moeilijk toponiem *Bakkelein* (zie nr 28).

De verklaring van de riviernaam *Velp* geeft aanleiding tot een overzichtelijke samenvatting van het beruchte *-apa*-vraagstuk. De voorkeur van S. gaat naar de stelling dat *-apa* een door de klankverschuiving veroorzaakte germanisering van Kelt. *abá is. In het eerste bestanddeel ziet S. de stam van Ohd. *fēlwa* „wilg”, zodat de *Velp* een „wilgenvliet” zou zijn.

33. — Romaansche invloeden... zie *Bibl.* 1943, nr 30.

Rec. LÉGROS, E. *Com. Top.* XVIII (1944), 478 (1).

(1) Verdere inlichtingen over Antwerpse en Brabantse gemeenten zal men vinden in de volgende publicaties:

CEUSTER, R. DE — Een wandeling te Kasterlee. *Toer.* XXIII (1944), 12-13.

- EGGENSTEIN, H. — Broechem. *Toer. XXIII* (1944), 3-5.
- LINDEMANS, P. — De pachthoven der abdij van Heilisem. *E. S.-Br. XXVII* (1944), 38-40 ; 111-13.
- Historische behandeling, met talrijke archiefexcerpten, van de volgende hoeven : het Hof ter Hagen te Budingen, het Hof van Bunsbeek te Bunsbeek, het Hof te Kuntich en het Hof te Billekhout (Kuntich-Breisem).
- Onze landbouw in het verleden - De Groenteteelt. *Nieuw Vla. X* (1944), nr 4, blz. 8 ; nr 5, blz. 8.
Met verklaring van *boerkozen*.
- Onze landbouw in het verleden - De Veeteelt. *Nieuw Vla. X* (1944), nr 19, blz. 7 ; nr 20, blz. 7.
Vermeldt zeer veel pln. als *etting, veken, kouter, mennegat, schutte*, enz.
- NAEYER, A. DE — De herberg „Het Heideken” te Ganshoren. *E. S.-Br. XXVII* (1944), 92-93.
-

AFD. IV. — LIMBURG en LUIK

A. — Generalia (1).

34. VERSTEGEN, V. — Toponiemen te Mechelen a/d Maas en plaatselijk dialect. *Feestbundel V. d. Wijer I*, 439-45.

In de inleiding tot deze bijdrage wordt de taalkundige ontwikkeling, die de pln. doormaken, vergeleken met deze van de gewone woorden. Na deze theoretische uiteenzetting bespreekt S. enkele pln. uit zijn geboortedorp : *op de werf* (kadaster) is te verklaren door de dialectische uitspraak : *de nuwêrf* („de nieuwe erven” d. i. jonge ontginningen in het gemeentebos) ; *božen* begrepen als „boseinde”, alhoewel de uitspraak niet klopt met de plaatselijke vorm van *bos* en *einde*, zodat S. veronderstelt dat men te maken heeft met een klank in een ouder stadium, die de verdere ontwikkeling van het dialect niet meer heeft medegemaakt ; het *lȳp* = *loo* met umlaut, terwijl de andere *loo*-namen van de gemeente geen umlaut vertonen, is de naam van moerassige weiden en moet teruggaan tot een andere grondvorm dan de overige *loo*-namen ; de pln. *hemelrijk* (begraafplaats? vervorming van *hammerik* „perceel in den vorm van een ham”?), pl. uitspraak *əmələk*, kan wijzen op *hemmerik*, umlaut van *hammerik*.

35. WIJER, H. J. VAN DE- -LANGOHR, J. — Plaatsnamen te Membach... zie *Bibl.* 1942, nrs 41 en 42.

Rec. LEGROS, E. *Com. Top.* XVIII (1944), 477.

(1) Interessant voor de Limburgse toponymie is de volgende bijdrage :

REMANS, G. — Enkele aantekeningen over *Buurschappen* en *Gemeente*. *Feestbundel V. d. Wijer I*, 285-88.

Bevat bijzonderheden over de woorden : het *dorp*, de *plaatse*, de *buitingen*, de *gemeenteheerden* en de *heertganck*, de *pagge* (= een paal) en de *kaak* (= schandpaal) en ten slotte de *heerwagens*.

AFD. V. — OOST- en WEST-VLAANDEREN

A. — Generalia (1).

36. WILDE, J. DE — Water-toponiemen uit Noord-Waasland. *Feestbundel V. d. Wijer I*, 459-71.

Uit de polderstreek van Waasland worden een aantal toponiemen behandeld, in verband met waterlopen of afwateringswerken. S. verdedigt terecht de stelling dat de pln. slechts een betekenis als taalkundig en geschiedkundig document krijgen, indien men ze kan in verband brengen met de topographische omstandigheden. Aldus behandelt S. achtereenvolgens, vooral van beschrijvend standpunt uit, de volgende namen, waarvoor hij uit zijn uitgebreide documentatie telkens een aantal voorbeelden meedeelt : *ader, beek, delf (dulf), gat, gracht, guile, haven, heule, kille, kene (kine), kreek, lede, meer, muidē, poel, singel, steke, vaart, vente, verre en weel.*

B. — Afzonderlijke steden en dorpen.

BRUGGE.

37. GYSSELING, M. — Etymologie van Brugge. *Com. Top. XVIII* (1944), 69-79.

Uit de critisch bewerkte lijst van de oudste bewijsplaatsen van de naam Brugge blijkt, dat een onderscheid moet gemaakt worden tussen vormen met velare gutturaal (893-923, *Bruggas*) en met geassibileerde palatale gutturaal (892, *Bruciam* thans Fra. vorm *Bruges*).

Wat de eerste reeks betreft, gaat S. ongetwijfeld terecht uit van een prototype *brugjō, waarin de *j* geminatie veroorzaakte,

(1) Geschiedkundige bijdragen gedurende het verlopen jaar gepubliceerd, zijn :

GANSHOF, F. L. — Vlaanderen onder de eerste graven. *Antwerpen-Brussel*, 1944.

LUYKX, TH. — Een typisch vertegenwoordiger van den XIIIe eeuwschen adel in onze gewesten Gilles Berthout I met den Baard, kamerheer van Vlaanderen... (*Med. Kon. Vla. Ac., Kl. Lett. VI, 3*). *Antwerpen-Utrecht*, 1944.

die blijkens de graphieën met *c* vóór *g* (*Brucge*), explosieve uitspraak had.

Wat de tweede reeks aangaat, verwerpt S. de mogelijkheid van een intern-Franse evolutie van *gj* tot *ǰ*: *brugjō- zou tot Fra. *bruiē* geleid hebben, zoals *sugya* > *suiē*. De naam der Henegouwse gemeente Stambruges kan niet als bewijsplaats voor deze ontwikkeling van *gj* worden aangevoerd, daar hij ontleend is aan de stadsnaam Fra. Bruges. De geassibileerde vorm moet dus ontstaan zijn in het Wvla., zoals Wvla. *me.ǰə* „mug” < *mugjō. S. wijst er terloops op dat deze palatalisatie en assibilatie een kenmerk is, dat het Kustwestvlaams gemeenschappelijk heeft met het Engels en het Fries. De geassibileerde vorm werd in het Fra. overgenomen omdat hij paste bij het Fra. klankenstelsel.

Opvallend is het, dat het vocalisme van de plaatsnaam Brugge een uitzondering vormt op de in het Kustwvla. algemeen verspreide „umlaut”: Wvla. *dinne* „dun”, *'i dinkt me*, waarin de *u* tot *i* ontrond werd over de umlaut *u* > *y* > *i*. Hieruit concludeert S. dat het vocalisme van het toponiem *Brugge* niet inheems-Kustwvla. is en dat het evenmin door volksetymologie uit het Keltisch werd ontleend (zie J. MANSION, Bestanddeelen), vermits de uitspraak dan waarschijnlijk *brigge* zou moeten luiden. Taalkundig bestaat er dan slechts één mogelijkheid, nl. ontleening uit On. *bruggja* „landingsbrug, kaai” en dit past goed bij de jongste historische studies over de oorsprong van Brugge. Wat de chronologie van de bovenvermelde fonetische verschijnselen betreft, stelt S. het aldus voor: „Het toponiem is zonder eenigen twijfel geïmporteerd in een tijd toen in het Kustwestvlaamsch de ontroding reeds een afgesloten proces was, maar de palatalisatie-assibilatie nog volop aan den gang was” (blz. 77).

Een voorbeeldig etymologisch onderzoek.

38. SMET, J. DE — De Brugsche straatnamen in 1399, in het cijnsboek van den disch der Brugsche O. L. Vrouwekerk. *Feestbundel V. d. Wijer* I, 331-63 (met een kaart).

Deze bijdrage verscheen ook afzonderlijk in de „Uitgaven van den Gidsenbond Brugge” als nr 26.

Na de opgave (blz. 331-32, zie ook blz. 340-41) van de belangrijkste werken voor de studie van de Brugse plaats- en in het bijzonder straatnamen, beschrijft S. het hier geëxcerpeerde cijns-

boek, dat bewaard wordt in het Archief van de Commissie van de Openbare Onderstand te Brugge.

Uit dit register licht S. in een eerste deel van zijn studie al de „toponymische excerpten” in de volgorde waarin zij in het cijnsboek, dat ingedeeld is volgens de zestendelen (= de zes stads-wijken), voorkomen; in het tweede deel „aanteekeningen” worden de 281 toponiemen historisch verklaard en topographisch gesitueerd op een zeer duidelijk „Plan van Brugge van omstreeks 1400”.

Een waardevolle bijdrage, die een volledige bewerking van de toponymie van Brugge zeer in de hand werkt (1).

GENT.

39. GYSSELING, M. — Etymologie van Gent. *Hand. Mij. Oudh. Gesch. Gent N. R. I* (1944), 39-53.

S. onderzoekt vooraf de voorgestelde etymologieën van V. TOURNEUR [Gent < Kelt. *condate* „samenvloeiing”, met de ontwikkeling $o > a$, die echter in Kelt. pln. te onzent ongewoon is (cfr *Cortoriaco* > Kortrijk, waaruit ook blijkt dat de Kelt. *k* bewaard blijft) en die de *e* (umlaut?) onverklaard laat]; van J. VERCOULLIE [Gent, Gentbrugge, Gontrode < Kelt. *gond* (waternaam); *Gandavum* < *gond* + *awjδ*, is eveneens niet van aard om de *e* te verklaren, noch de oudste bewijsplaats *Gandao* uit het eerste kwart der 8^e e.]; van A. CARNOY [zelfde verklaring als TOURNEUR, met verwijzing *cortina* > *gordijn*, die volgens S. niet opgaat omdat de evolutie $k > g$ Romaans is].

Op blz. 48 geeft S. vervolgens een lijst van de oude vormen waarbij een onderscheid dient gemaakt te worden tussen de naam van de *pagus*, die gevormd wordt met het Idg. suffix *au* [*Gandau > *Gandao*, met latere ontwikkeling tot *δ*], en de naam van de stad [nöm. *Gand*, *Gent*; dat. sing. *Ganda*; adj. *gandensis*, wsch. een *a*-stam]. Hieruit leidt S. af dat de *e* in *Gent*, geen umlaut-*e* is, noch berust op ablaut *e/o*, vermits de *e* tot *i* ware ontwikkeld, maar dat de alternatie *Gand/Gent* van Keltische oorsprong moet zijn. „Inderdaad bewerkt *g* in het Keltisch vaak den overgang van voorafgaande of volgende *e* tot *a*”.

(1) Over Brugge zie ook :

LUYKX, TH.--BROECKX, J. L. — Brugge (Steden en landschappen o. l. v. S. LEURS, IX). *Antwerpen*, 1943.

Een Keltisch woord *gend/gand* is niet bekend, maar uit verwante vormen kan men opklimmen tot een Keltisch *gen-d [cfr Kelt. *gen-u* (mond); Got. *kinnus* („wang”) — Lat. *gena* (wang), enz.]. Dit Kelt. *gen* komt in de plaatsnamen *Genava*, *Genapa*, *Ganapa* (Jemeppe, Genappe) voor, met de betekenis „mondning”, wat voor het oudste Gent een treffende benaming is.

Een paar historische corollaria besluiten deze merkwaardige taalkundige studie.

40. VERMEULEN, J. — De Minnemeersch te Gent. Zie *Bibl.* 1941, nr 52.

Rec. H. N. *Rev. Phil.* XXIII (1944), 701-03 (1).

C. — Varia.

41. DEFRAÏE, L. — Deerlijk's plaatsnamen. Zie *Bibl.* 1942, nr 49.

Rec. L(OEY), A. VAN. *Rev. Phil.* XXIII (1944), 666.

42. — Zoutenaaië. Geschiedkundige snipperijen. *Deerlijk*, z. j. (1943).

Rec. ES, F. VAN. *Ovla. Za.* XIX (1944), 46.

43. POLLET, J. — Toponymie van Meetkerke. Zie *Bibl.* 1942, nr 48.

Rec. Q(UICKE), F. *Rev. Phil.* XXIII (1944), 666.

(1) Historische inlichtingen over Gent zal men ook vinden in de volgende studies :

DHONDT, J. — De graven van Gent. *Hand. Mij. Gesch. Oudh. Gent n. r.* I (1944), 127-34.

RYCK, P. DE — Gent, burcht van Vlaanderen. *Brussel*, 1943.

VOET, L. — Over de stichting en de vroegste geschiedenis der Sint-Pieters- en Sint-Baafsabdijen te Gent. *Hand. Mij. Gesch. Oudh. Gent N. R.* I (1944), 81-125.

Te vermelden zijn ook de volgende vulgariserende opstellen in het dagblad *Het Laatste Nieuws* (rubriek : Gentsch Zondagspraatje): De oude Gentsche brouwerijen. *Laatste Nieuws*, 4-12-1942 — Openbare pompen. *Ibid.*, 18-10-1942 — Naamveranderingen. *Ibid.*, 11-10-1942 [over oorsprong v. d. straatnaam „Verloren Kost”] — Zie ook *Ovla. Za.* XIX (1944), 19-20.

44. WALLE, A. L. J. VANDE — Historisch en archeologisch onderzoek van het portus Eename. *Hand. Mij. Oudh. Gesch. Gent* n. r. II (1945), 223-37.

Synthese van de geschiedkundige navorsingen over het castrum, het portus, de handelsweg en de mark Eename, die S. geleid hebben bij zijn archeologisch onderzoek, op de plaats waar omstreeks 1050 het *portus Iham* (*Eham*) ten onder gegaan is.

Vermeldt terloops een aantal toponiemen (1).

(1) Zie verder ook :

ABEELE, H. VAN DEN — Kleine afwisselingen. *O. K. Deinze* XI (1944), 42-46.

Enkele oude toponiemen in het stuk over „Het geplaveide Deinze in het jaar 1785”, blz. 42-43.

BULCK, M. VAN DEN — In het zoete Waasland. - Melsele. *Toer. XXIII* (1944), 29-31.

SINTOBIN, C. — „Cruyceboome” te Lichtervelde. *Toer. XXIII* (1944), 109.

AFD. VI. — DE SPELLING DER VLAAMSE PLAATSNAMEN

45. MULLER, J. W. — De spelling der (Noord)nederland-
sche plaatsnamen. *Feestbundel V. d. Wijer I*, 199-218.

Biedt een historisch overzicht en een status quaestionis van de verschillende pogingen die in Noord-Nederland, waar nog steeds een „wel zéér onwenschelijke, stelsellooze oneenparigheid” heerst op het stuk van de schrijfwijze van de gemeente- en plaatsnamen, gedaan werden om de spelling der plaatsnamen van staatswege te doen regelen. Een afzonderlijke plaats bekleedt in dit verband de „Lijst der aardrijkskundige namen van Nederland” die in 1935 door de zorgen van het Kon. Nederl. aardrijksk. genootschap uitgegeven werd en die ongeveer 40.000 namen bevat.

Dezelfde moeilijkheden, die in Zuid-Nederland een „wetenschappelijk verantwoorde en tevens maatschappelijk gerieflijke, eenparige regeling” van het vraagstuk van de spelling der gemeentenamen in de weg hebben gestaan, ontmoet men ook in Noord-Nederland, nl. algemene behoudzucht en gehechtheid aan de oude vormen, bedenkingen van practische (vernieuwing van vele stempels en zegels) en van juridische aard (strijdigheid met de spelling in de Grondwet), overeenstemming der pln.-spelling met deze der geslachtsnamen (die niet opgaat, cfr blz. 210), autonomie der gemeenten, enz.

S. duidt vervolgens de bezwaren van toponymische d. i. aardrijks-, geschiedkundige en taalkundige aard aan en de verschillende normen die in zake de spelling der pln. moeten gevolgd worden. Aldus dient, met het oog op een algemene regeling, de voor de soortnamen gebruikelijke spelling ook op de pln. te worden toegepast. Een moeilijkheid ontstaat evenwel door het verschil in de uitspraak der pln. : het onderscheid tussen de algemene schrijftaal, de beschaafde spreektaal en de ter plaatse gebruikelijke, dialectische uitspraak kan twijfel doen ontstaan en hier is „principiële consequentie niet altijd gemakkelijk” (blz. 214), doch waarschijnlijk zullen hier de vormen der schrijftaal de voorkeur behouden. Een ander bezwaar leveren de niet Nederfrankische, Saksische en vooral Friese pln. op en ten slotte ook de „volksetymologische” vervormingen (*Goer-ee* opgevat als *Goê-ree* en dan „hersteld” als *Goedereede*). Wat deze laatste namen betreft, laat S. in het midden of algehele restauratie of behoud van het bestaande, van het „historisch geworden” te verkiezen is.

AFD. VII. — HISTORISCHE en GEOGRAPHISCHE
HULPMIDDELEN

46. PETIT, C. — Clôtures et formes des champs en Belgique... zie *Bibl.* 1942, nr 61.
Rec. RUWET, J. *Rev. Phil.* XXIII (1944), 770-72.
47. QUICKE, F. — Aardrijkskundige dorpsmonographie... zie *Bibl.* 1943, nr 50.
Rec. K(EYSER), P. D(E). *Volkskunde N. R.* IV (1944), 297-98.
48. RUTGEERTS, A. — Vlaamsche uithangborden en gevelsteenen (Irmin-reeks, nr 3). *Brussel*, z. j. (1943).
Rec. L(INDEMANS), J. E. S.-Br. XXVII (1944), 63.
K(EYSER), P. D(E). *Volkskunde N. R.* IV (1944), 302-03.
49. VERSTRAETE, E. — Huismerken en sibbeteekens in Vlaanderen (Irmin-reeks, nr 2). *Brussel*, z. j.
Rec. K(EYSER), P. D(E). *Volkskunde N. R.* IV (1944), 302.
50. VRIES, J. DE, e. a. — Volk van Nederland. *Amsterdam*, 1943³.
Rec. M(EYER), M. D(E). *Volkskunde N. R.* IV (1944), 294-96.
51. WACHTER, L. DE — Repertorium van de Vlaamse gouwen en gemeenten I-II. Zie *Bibl.* 1942, nr 68 ; *Bibl.* 1943, nr 53.
Rec. LINDEMANS, J. E. S.-Br. XXVII (1944), 61 [over dl. II].
OVERSTRAETEN, J. VAN. *Toer.* XXIII (1944), 125 [over dl. I].
PEETERS, K. C. *Volkskunde N. R.* III (1943), 159-60 [over dl. I].
Id. *Ibid.* IV (1944), 298 [over dl. II].
QUICKE, F. *Rev. Phil.* XXIII (1944), 666-68.
X. *Wet. Tijd.* IX (1944), 118-19 [over dl. II].
Intussen verscheen Dl. III. Gemeenten H-S. *Antwerpen*, 1945.
52. WEERD, H. VAN DE — Inleiding tot de Gallo-Romeinse archeologie der Nederlanden. *Antwerpen*, 1944.
In dit uitstekend handboek voor de studie van de vaderlandse oudheden uit de Romeinse tijd, worden achtereenvolgens behandeld : de wegen en stations, de versterkingen en militaire werken, de burgerlijke nederzettingen, de villa's, de grafvelden en gra ven,

de tempels en heiligdommen, de inscripties, de munten, het beeldhouwwerk, het aarden vaatwerk en de lampen, het glazen en het bronzen vaatwerk, de mantelspelden (fibulae) en andere sieraaden (1).

(1) Zoals in onze vorige overzichten worden hier nog enkele terloops genoteerde bijdragen over de vaderlandse oudheidkunde medegedeeld; in afwachting dat aan deze wetenschap een passend bibliographisch hulpmiddel kan worden bezorgd, weze hier nog eens gewezen op het tijdschrift „Archéologie” dat overgedrukt wordt uit de „Antiquité Classique”, waarvan onlangs jg. 1943, afl. 1 werd gepubliceerd.

OPHOVEN, CH. — Quarante années de préhistoire du professeur Hamal-Nandrin. *Liège*, 1943.

TOURNEUR, V. — Les Belges avant César (Coll. Notre Passé, 3e sér., 1). *Bruxelles* [1944].

Een zeer interessante synthese van onze voor-historie. Over de Keltische water-, volks- en plaatsnamen in onze gebieden, de laatste volgens de huidige provincies behandeld, leze men de blz. 47-57.

LAET, S. J. DE — Enkele recente studies over het metaaltijdperk in West-Europa. *Hand. Mij. Gesch. Oudh. Gent N. R. I* (1944), 55-80.

HOLWERDA, J. H. — Beschrijving van de verzameling van het museum G. M. Kam te Nijmegen. De Belgische waar in Nijmegen. *Den Haag*, z. j.

VOLGRAFF, C. W.--HOORN, G. VAN — Verslag van eene proefgraving op de Hooge Woerd bij de Meern (*Med. Kon. Ndl. Ac. Wet., Afd. Letterk. N. R. IV*, 6). *Amsterdam*, 1941.

Rec. FAIDER-FEYTMANS, *G. Rev. Phil. XXIII* (1944), 750-51.

MAEYER, R. DE — De strijd om onzen bodem tusschen Romeinen en Germanen - Een archeologisch onderzoek (Irmin-reeks, nr 9). *Brussel*, z. j. [1944].

Aan de hand van de oudheidkundige ontdekkingen, en terloops van de mededelingen der antieke auteurs, schetst S. op een zeer overzichtelijke wijze hoe „ons land voor het Romeinse rijk verloren gegaan is”.

ROSENS, H. — Het probleem der Frankische begraafplaatsen. *Feestbundel V. d. Wijer II*, 303-32.

Een stevig gedocumenteerd overzicht van dit zeer omstrede vraagstuk, dat besloten wordt met een vernieuwde probleemstelling. Wat de historisch-ethnographische zijde van de vroeg-middeleeuwse begraafplaatsen betreft, concludeert S. : „er is geen enkel doorslaand argument om ze als het bezit der Franken aan te zien, doch evenmin zijn ze het monopolie der Gallo-Romeinen : wij houden ze voorloopig voor een cultuurverschijnsel, dat zoowel onder de Germaansche als onder de inheemsche bevolking was verspreid” (blz. 331).